

म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय

लेखक

राधकृष्ण

गुजर

संज्ञ

१८६०

संग्रहालय क्रमांक

२१

पुस्तकाचे नांव

मदन मीथ्य

१४

नाटक

आदि.

~~१३~~ १५

मदन प्रताप नाटक.

षोडश प्रवेशी.

हैं

पुस्तक

रामसुत (रणछोड रामभाई.) गुंजर

राहणार दाभोळ तालुके सुवर्णदुर्ग जिल्हा रत्नागिरी

ह्यांनीं केले.

ते

अल्लीबाग येथें

“सत्यसंदन” छापखान्यांत छापिलें.

शके १७९६

सन १८७४

किंमत ॥

सन १८६७चा आक्ट २५ प्रमाणें हक ठेविला आहे.

प्रस्तावना.

रुक्मिणी उदरीं पुत्र नाहीं. तो व्हावा ह्यणून ति-
ने स्वपती श्रीकृष्णास वनीं तपास पाठविलें. हा क-
थेचा आरंभ. आणि तिला पुत्र मदन नामें झालेला
त्यानें शंभरासुरास मारून विजयी होऊन घरीं आला
हें कथेचें पर्यवसान. भागवत दशम स्कंधातील अ-
ध्याय ९९ चा यानाटकास मुख्य आधार होय. व त्या
कथा भागास कल्पित व इतर कथा जोडून हें नाटक
तयार केलें आहे. यांत मुख्य नाटकपात्र मदन व
त्यानें प्रतापें करून शंभरासुरास मारिला. ह्यणून “म-
दन प्रताप नाटक.” हें नांव दिल्लें आहे.

संसारीं सुख दुःख आहेच. सुख असतां सर्वजन
आनंदें काल क्रमितात. परंतु दुःख प्राप्त झालें अ-
सतां घाबरतात व त्यांस कांहींच मार्ग सुचेनासा होऊ-
न कित्येक आत्मघातासही प्रवृत्त होतात. तर तसें न
करितां धैर्य धरावें. तर कालें करून दुःख जाऊन
सुख प्राप्त होईल. हा या नाटकाचा मुख्य गर्भित अ-
र्थ आहे.

श्रमाकडे लक्ष देऊन यथाशक्ति व यथायोग्य सा-
ह्य देणें हा सुज्ञांचा धर्म होय. हें पुस्तक तयार क-
रून छापण्या सारखी माझे स्थिति नव्हती, परंतु
याच कथा भागावर नाटक रूपी पुस्तक तयार करण्या-
विषयीं माझे कित्येक मित्रांचा आग्रह असल्यानें व त्यां-

२
चे योग्य उत्तेजनाने हें पुस्तक तयार झालें आहे, या-
स्तव मी त्यांचा आभारी आहे.

सुज्ञांपुढें हें पुस्तक नजर केलें आहे. तर त्यांनीं
मला पुस्तक रचण्याचा हा प्रथमच प्रसंग आहे, तसे-
च यातील पद्येही नवीन रचलेलीं आहेत, यास्तव पु-
स्तकांत जीं अशुद्धे आढळतील त्यांची सूचनापूर्वक
माफी करावी हें मागणें आहे.

रामसुत.

(पुस्तक कर्ता.)

२८
 १९९७/१२/२०/२८/२९/३०/३१/३२/३३/३४/३५/३६/३७/३८/३९/४०/४१/४२/४३/४४/४५/४६/४७/४८/४९/५०/५१/५२/५३/५४/५५/५६/५७/५८/५९/६०/६१/६२/६३/६४/६५/६६/६७/६८/६९/७०/७१/७२/७३/७४/७५/७६/७७/७८/७९/८०/८१/८२/८३/८४/८५/८६/८७/८८/८९/९०/९१/९२/९३/९४/९५/९६/९७/९८/९९/१००

मदन प्रताप नाटक

षोडश प्रवेशी.

मंगलाचरण व उपोद्घान.

स्थल

रंगभूमी.

पात्रें.

सूत्रधार..... नाटक कर्ता | विदुषक....त्यास साह्य-
 (मंडळी सह.) होणारा.

सूत्रधार मंडळीसह रंगभूमीवर येऊन गायन व नंतर ईश्वरी भजन (रामचंद्र रघुवीर जयजय रामचंद्र रघुवीर) असें करित असतां विदुषक वेडे वांकडे चालीनें प्रवेशतो. त्यास.

सू०—अहो तुझीं कोण? तुमचें नामाभिधान काय?

वि०—हो. हो. हो.

सू०—अहो असें काय, तुमचें नांव सांगा?

वि०—येथें नांव, नौका, बांबोट, तारूं, निदान होडी सुद्धां मिळावयाची नाहीं. व्हा चालते येथून.

सू०—वा! तुमचें नांव सांगा असें कायहे.

वि०—येथें नाम नाहीं; सर्वनाम नाहीं; आह्मी व्याकरण शिकलों नाहीं; लपून तुझांस विचारण्याची जरूर नाही.

सू०—अहो तुझांस हांक कशी मारावी? लणजे तुः
ह्नीं बोलाल.

त्रि०—हां! हां! या, पुढें या. सांगतो इतक्यांत स-
मजा. “वि,, उपसर्ग “दुष्”, धातु “अक,, प्रत्यय
यांहीं युक्त शब्द त्यानें बोलवावे- समजलां?

सू०—समजलों. “वि” “दुष्” “अक” मिळोन
विदुषक हे नांव आणि “वि,, उपसर्ग; अर्थ आधि-
क्य “दुष्” धातु, अर्थ दोष ठेवणें अक प्रत्यय ल-
णजे तुझीं अधिक दोष ठेवणारे काय?

त्रि०—हो. अहो अशीं आमचीं नांवे बहुत आहे-
त पण तुमचें नांव?

सू०—मला सूत्रधार लणतात.

त्रि०—“ कुत्रधार,, कुत्र्याचीधार धरणारा जो-
तो “ कुत्रधार,, बहुव्रीहि सामासिक नांव आहे.

सू०—अरे “ कुत्रधार,, नाहीं सूत्रधार. समज-
लास?

त्रि०—असें काय, बरें सूत्रधार तुझीं येथे “च्यक-
शां,, (शांज मृदंगादी वाद्ये लक्षण.) काय चालविलें
आहांत.

सू०—या रंग भूमीवर मदन प्रताप नाटक, भाग-
वत दशमस्कंदान्तील अध्याय ९९ चा कथा भाग, क-
रगार त्यास प्रारंभीं ईश्वरी स्तुति करीत होता.

त्रि० ठीक, करा पाहूं.

स्तव श्रीगणपतीचा.

पद.

रंगणीं येई आज ॥ गजानन ॥ रंग० ॥ ध्रु० ॥
 ॥ सुंदर शोभित सिंदुर अंगे ॥ एकदंत महाराज ॥
 गजा० ॥ १ ॥ ॥ ब्रह्मा विष्णु महेशा पूर्वी ॥ पु-
 जिती तुज गणराज ॥ गजा० ॥ २ ॥ ॥ करि-
 तौ विनंति करद्वय जोडुनी ॥ पूर्ण नाटक करीं
 काज ॥ गजा० ॥ ३ ॥ ॥ रामसुत संसार सा-
 गरीं ॥ मागे तव कृपा जहाज ॥ गजा० ॥ ४ ॥

श्लोक.

उपक्रामि प्रार्थितौ वक्रदंता ॥
 सुबुद्धि देसी मज गूणवंता ॥
 ऐशी अपेक्षा धरुनी मनाला ॥
 सुतराम प्रार्थी श्री मोरयाला ॥ १ ॥

स्तव श्री चंडीचा

श्लोक.

श्रीदेवी तव सुअगाध करणी कैची कळे मन्मनीं ॥
 तैसे ते गुण वर्णण्यास मतिही मिळणें मला कौठुनी ॥
 यालागीं नमुनीं तुला विनवितो देणें सुबुद्धि मला ॥
 जेणें नाटक पूर्ण होय लणुनी सुतराम प्रार्थी तुला ॥ १ ॥

वि०—अहो सूत्रधार पुरे पुरे ऐका. मी स्तव
 करूं.

स्तव विष्णुचा

भाषा गुजराथी चाल उखा हरणांतील.

राग मारुनी देशी.

श्री गणपतीने वेनवूं, वळी जोडूं वेहूज हाथ ॥
 करुणा करिने बुद्धीज आपो, तमो सरश्वती मा-
 त ॥ अल्पमती हुं पामर मुजने, बुद्धि नही लव-
 लेश ॥ प्रभू गुण वर्णन करवा शक्ती, मान नहीं
 ये शेष ॥ सहश्र मुखथी शेष जथाको, त्या हुं को-
 ण जमात्र ॥ एक मुखथी स्तुती करवा, केईपेरें था-
 ईश पात्र ॥ माटे मात तात तमोबुद्धी कृपा थकी,
 ईशत्र दाववागुण ॥ ईश गुणनुं कांइक वर्णन क-
 रेथी, थईश हुं सगुण ॥ ए गुण वर्णन सगुण
 सबुद्धथी, मोक्ष नथी मुजव हालूं ॥ माटे कृपा क-
 रिने भक्त दयाघन, आपो मागूं हुं न्याहाळूं ॥
 भक्त काज अवतार धन्या प्रभूदुःखमूं बहुभारें ॥ म-
 च्छुथई संकासूर मान्यो, चार वेद लाव्यळो ज्यारे ॥
 आपो ब्रह्मानें तोषित किधा ये परथमअवतार ॥
 कुर्म येने सागरमथन समयें, लिधोपृष्ठीयें मेरूनो-
 भार ॥ व्याघ्ररूप विशाळ धरीने दाढकोदण मा-
 ही रत्न ॥ पृथ्वीरूपि जडियूं प्रभूतमो, येवा किता-
 बहुयत्न ॥ पीतायें पुत्र प्रल्हादने छळियोतारे, लि-
 धुंछे नरसिंह रूप ॥ स्तंभें प्रघटीतास्वो पुत्र मान्यो,
 हिरण्यकशपूभूप ॥ येवा कृतमा लिधा प्रभूजी, मोठा
 अवतारचार ॥ मच्छ, कच्छ, बराह, वळीजे, नारसिंह

वतार॥ तेत्राज्युगमा त्रण जे तेहेमां, थैनें परथम
 वामनरूप॥ त्रण पादमा त्रिभुवन लिधूं, पछे घा-
 ल्यो पाताळे वळी भूप ॥ पर्शुरामथेने फरश चाल-
 वूं, मान्यो सहस्रार्जून॥ २१ वेळा निक्षत्र पृथ्वी,
 करितेहेमां कांई नहीं न्यून ॥ ३ जो त्रितामां
 अवतार लिधो, ७ मो श्रीराम॥ श्वेत बांधिने रा-
 वण रोळ्यो, किधां मोटा काम॥ द्वापारजुगमा
 श्री द्वारकाधीश, आठमो अवतार॥ पूर्ण ६४ थी-
 लिधो सहू अवतारना उपर तार॥ श्री गोकुळमा गोपी
 गोपथी, क्रिडया बहुभेरेनाथ॥ पारखूं इंद्रे मेघथी
 जोयुंतारे, रक्षा गोप अनाथ॥ अनाथ नाथजीगौ
 गोपने, श्री गोवरधन तळेराख्या॥ येवां बहु दे-
 खाड्यांपारखां, ज्यरिश्रीगोकुळे गोरसचाख्यां, छेलि
 मामा कंछ मान्यो पछे, रक्षापंडू कुमार॥ तेहुना-
 हस्ते किच्यककौरवनें वध्यामारिनें बहुमार॥ हाल
 कृपाघन मौन्य धरूं तमो, धरियो बौद्ध अवतार,
 तोपणधाईनें संसार सागरें, भक्त उतारोछोपार॥
 बोडाणास्तव श्री द्वारकाधी, आव्या श्री डाकोर॥
 पुंडलिकेकाजे प्रघटा भीमा, तीरेश्रीठाकोर॥ दा-
 माजीकाजे वेषनीच्यनो, लिधोप्रभूजी श्री शास्त्रकरे-
 छे पुकार॥ आगळ साभळवूं न्यायें देखतां, मन आपेछे-
 रुकार ॥ येहेवाभक्तेनेतान्यातारशो येसे त्रिदत्तमारूं॥
 तेहेमानु मुजकाइनजोश्येपणनाम मार्गे मुख माह-
 रूं॥ मुखमागछे नाम तमारूं, ये अपोमुजदान॥
 ये आपेहूं निश्चे आपूं प्रभू, कहे रामसुतमान॥१॥

सू०—रे, हो गुजराथी भाषा. आम्हांस मराठी-
भाषेचें गम्य.

विदु०—वरें तर अमोनि रजा छे.

सू०—कां रजा कां मागतोस? तुझ्यानें होईल ती
मदत कर. नाहींपेक्षां स्वस्त पाहा.

वि०—त्यांत काय पहावयाचें? पण अर्धीं त्यांत का-
य कथाभाग आहे तो सांगा.

सू०—सांगलों ऐक.

श्लोक.

॥पुत्र प्राप्तीस पाठवीत पतिशीं भिमकी तपातें वनीं॥

॥तें शंकरतपवरें प्रसवली मदनाप्रती रुक्मिणी॥

॥त्या बाळा शंवर नेऊनी प्रसवलां टाकी समुद्रीं जळीं॥

॥मदनें मारुनि शंवरास विजयी आला असे स्वस्थळीं॥१

वि०—अहो सूत्रधार आम्हांस कांहीं समजलें नाहीं.
स्पष्ट सांगा.

सू०—रे, श्रीकृष्ण पत्नि रुक्मिणी जिला भीमकी ही
म्हतात, तिनें आपणास पुत्र व्हावा, ह्मणून स्वपति
श्रीकृष्ण यांस वनीं तपास पाठविल्लें तेणेंकरून तिला
पुत्र झाला. ज्यास मदन म्हणतात, पुढें त्या बाळास
क्षोहेरांतच शंवरासुर दैत्यानें चोरून नेऊन समुद्र-
जळीं टाकिला आणि तो टाकलेला मदन टाकणारा
दैत्य शंवर यास मारून विजयी होत्साता स्वस्थळीं द्वा-
णजे घरीं आला. हा कथा भाग आहे.

त्रि०—असा कथा भाग आहेकाय? मग जात नाही.
षण यांत तुमचा फायदा?

सू०—ऐक.

पद.

॥ संसारीं दुःख सुख ॥ प्राण्या. ॥ संसां ० ॥
॥ धृ० ॥ सुखदिन जाती वायु वेगें ॥ कठिण ॥
॥ जाणें दिन दुःख ॥ प्रा० ॥ १ ॥ दुःख ॥
॥ दिनि उगमग मन नकरावें ॥ सुखां हो ॥
॥ नर्त्री प्रमूख ॥ प्रा० ॥ २ ॥ देहांताचा व्य- ॥
॥ र्थ विचारकां ॥ करितां येतां दुःख ॥ प्रा० ॥
॥ दुःखः दिनी धैर्ये काल क्रमावा ॥ तरी पु- ॥
॥ ठें होईल सुख ॥ प्रा० ॥ ४ ॥ एतदर्थ ॥
॥ दृष्टांता देतो ॥ पहा ईशा सुख दुःख ॥
॥ प्रा० ॥ ५ ॥ सरळ उभा सुत राम हैं ॥
॥ विनवित ॥ जेवी सुरूचा रूख ॥ प्रा० ॥ ६ ॥

सू०—कां विदुषक बुवा, समजलेतका?

त्रि०—नों, नों, हमकुं कुच्यत्री समजले नाहीं.
माटे तमो कोहोने वा.

सू०—ठिक. सांगतो श्रवण कर. यासंसारीं प्रा-
ण्यास सुख दुःख आहेच. त्यांत सुखाचे दिवस सहज
जातात, परंतु दुःख समय प्राप्प होतांच उगमगून
(घाबरून.) कित्येक आत्मघातास सिद्ध होतात. यास्तव
रामसुत सरळ उभा सुरूचे वृक्षवत् राहून विनंती क-
रोत आहे कीं, दुःख समय प्राप्प होतांच ईश्वरावर

भारं ठेऊन न घावरतां धैर्यानें दिवसं काढावे. तरं कालें करून सुख प्राप्त होईल. या प्रयंतरास प्रत्यक्ष ईश्वराचाच दाखलां (मदन प्रताप नाटकाचा) दिल्यानें आमचे देश बांधव धैर्यानें दुःख समय काढितिल. हा आमचा फायदा थोडा काय?

वि०—आहे खरा, पण आतां नाटकास आरंभ करितानां?

सू०—हो. हो. रे पहा काय चमत्कार. रे ही रंग भूमी प्रारंभ करावयाची मनांत येतांच द्वारका होत चालली. आतां गप् वस. ईश्वर कृपेनें सर्व चमत्कार दृष्टोत्पत्तीस येतील. पाहा बरे, कांहीं कोठें दुसरें अवलोकनांत येत आहे.

वि०—बरे पहातां. (असें झणोन इकके तिकडे फिरतो.)

मंगलाचरण व उपोद्घात झाला.

मदन प्रताप नाटक

षोडश प्रवेशो.

प्रवेश १ ला .

स्थल

द्वारकेंत रुक्मिणीचें मंदीर.

(विलास सभा.)

पात्रें.

सूत्रधार.	} .नाटककर्ता	श्रीकृष्ण.... द्वारकाधिपती
मंडळीसह.		रुक्मिणी. त्याचीस्त्री. (क.)
विदुषक.		दासी.....रुक्मिणीची.
		त्याचासोवती.

विदु०—अहो सूत्रधार असेया. तुह्मांस सांगाल तशी मदत करीन पण पहा ती कोण येत आहे?

सूत्र०—रे, ही रंगभूमी द्वारका होतहोती ती पूर्ण होऊन हें रुक्मिणीचें मंदीर बनलें. ह्या पाहा गाद्या गिद्या. तीयेत आहे ती या मंदिराची मालकीण. ती येथेंच येईल, स्वस्त पाहा.

(इतक्यांत मंद चाल. म्लानमुख असी रुक्मिणी येऊन आसनी बसये.)

रु०—(आपल्यासींच.) रे दासी नाही आली वाटतें?

(इतक्यांत दासी येऊन.)

दा०—जि वाई साहेब केव्हांची आल्ये आहे. आंतले खोलांत तवके भरीत होते.

रु०—गे, आज येण्याचा वेळ चुकला, कांहीं वदीं आली होतीका?

दा०—नाहीं वदीं तर नाही, परंतु (असे लणोन इकडे तिकडे पहाते तो श्री कृष्ण येत आहेतसे पाहून) येत आहेत वाईसाहेब (असे लणून जाये.)

(रुक्मिण उठोन सामोरी जाऊन नमून योग्य आसनी विसवून नंतर शुभ्र लघु वस्त्राने वारा घालिते.)

श्रीकृ०—प्रीये ज्या ज्या वेळीं मीं येतसे त्या त्यावेळीं तुझा मुखचंद्र पौर्णिमेचे पूर्ण चंद्रवत् दिसे. आज फिकट दिसतो. याचे कारण काय?

रु०—कारण कसचे, नाव मात्र पडराणी. मजवर आपली प्रीती तरी आहेका? आतांच्या तरुण गोपींवर प्रीती. जुने वस्त्र भाग्यवंत दूरच करितात!!

श्रीकृ०—प्रीये खरे, हे बोलणे कोणीकडे हेसमजलों. तूतर चातुर्यखाणी. ज्याचे पुरे भाग्य त्याजकडे तुझे अवलोकन व्हावयाचे. त्वां नेणोन मला वरिलेंस. मला चौर्ये करितां लाहनपणी उखळास बांधिलेले तुला ठाऊके आहेच. पुरुषार्थी लणावे तर काल यौवन भयाने पळ घेतली. पुर्व दत्त कीं मुचकुंद विवर हाता आले. छत्र नाही. धर्माचे घरीं उच्छिष्टे काढिलीं. अर्जुनाचे घोडे धुतले. वसावयास वहन नाही लणून पक्षावर वसतो व निजण्यास अंधरुण नाही लणून

सर्पावर निजतौ. असा मीं गाँवळा त्या तूं योग्य काय?
अस्तु; अजून तरी शिशुपाळादि राजे पाहून त्यांतें वरणें
असेल तर वरावें.

छंद. (श्लोक.)

॥ बोल ऐकतां लागले सती ॥ शरप्रायते ऊरीं
वैसती. ॥ त्या शरें सती जहाली तसी ॥ वृक्ष उन्मळे
त्या गती जसी. ॥ १ ॥

रु०—(वारा घालीत असतां वृक्षवत् मुच्छांगत प-
डते.)

श्रीकृ०—(उठून तिला सांवरून पितांवरानें घर्म-
पुसून.) प्राणसखे सहज बोलण्याचा निकर केलास. हे
शृंगार सरोवर मराळिके, चराचर उदय चंपक क-
लिके. तुझे पत्रावरून मी कौंडण्य पुरास आलों. वसु-
देव देवकी शपत, तूं मला पूर्ण आवडती. हा मुख चं-
द्र (दोन्हीं गाल उजवे हाताचे पंजाने धरून (रुक्मि-
णचि.)) उदास कां? हे कथन कर.

साकी.

॥ ऐका पतिराया ॥ येणें सिद्ध मराया. ॥ धृ० ॥
॥ हृदयां सांप्रत विचार राहू; पुत्र नसे हा पोटीं ॥
॥ छायें त्याच्या उदास ऐसा; मुख शशी या-
साठीं ॥ १ ॥

रु०—प्रीयकरा उदरोद्धवीं पुत्र नाही. हा चिंत्तारूपी
विचार राहू, हृदयां येतो. त्याचे छायेंकरून मुखचंद्र
उदास होतो. व तेणेंकरून कधीं कधीं मृत्युही प्रिय

होतो. पण काय करावें!! इशूगे बाई जळली आत्म-
हत्या! नाही तर निपुत्रिक लटले लणजे प्रातः काळीं
कोणास तोंड दाखविण्याचा विचारच हो.

श्रीक०—प्रिये गोष्ट खोटी नव्हे. चिंता ही चिंता
रचणारी. ईश्वरी संकेत असा आहे कीं संसारीं सर्व
गोष्टी अनुकूल असा कोणीच नाही. अशा चिंता रू-
पी विचारसागरीं बुडतां धैर्य नावेत वसून पार पडावे
हें उत्तम हा विचार कधीं कधीं मलाही होतो पण
काय करावें! उपाय नाही. ईश्वरी इच्छा!! उपाय
असेल तर कथावा.

छंद

॥ उग्र तप वनीं जाउनी करा ॥ सुपुत्र मागणें तो.
षितां हरा ॥ हें गमै पती पूर्ण मन्मनीं ॥ जरि रुचे
तरी जावें जी वनीं ॥ १ ॥

रु०—उपाय आहे. वनांतरीं जाऊन उग्र तप क-
रावें. आणि जर शंकर दैवत प्रसन्न होऊन वर दे-
ण्यास सिद्ध होईल तर सुपुत्र मागावा. याउपर स्वा-
मींची मर्जी.

श्रीक०—खरा उपाय. मीं तपास गमन करितों.

(असें लणून उठतात.)

रु०—(उठोन) हें काय? राग तर मेला नाही-
ना आला?

श्रीक०—छी, छी, सखे, शुभकार्य करणास
त्रिलंब लाऊं नये. तर त्वां मंदिरांत स्वस्थ रहावैस.

मी तपाकारणें वनीं गमन करितों.

(श्रीकृष्ण जातात.)

रु०—दासी.

दा०—(येऊन) जी बाई साहेब.

रु०—चोधीस (गाडीवानास) बोलीव. दर्शनास
जाण्याचा वेळ झाला नाही का?

दा०—बाई साहेब वेळ केव्हांचा झाला आहे
व चोधी रथ घेऊनही आलेला आहे. पण सरकार
वसले होते म्हणून आंत वदीं देण्यास आले नाही.

रु०—बरे चल तर.

(रुक्मिणी व दासी जातात.)

वि०—अहो सूत्रधार. मी पुढें जातों तुम्हींही
आहो. वनांत काय होतें तें पाहूं.

(असें म्हणून विदुषक जाती.)

प्रवेश २ रा

स्थल.

हिमाचल पर्वत.

पात्रें.

सूत्रधार (मंडळीसह.)	}	नाटककर्ता.
विदुषक.....		त्याचा सोबती.
श्रीकृष्ण.....		श्रीद्वारकाधीश.
श्रीशंकर		श्रीकैलासपती.
पारशतगण.	}	शंकराचे सेवक.
भृंगी व भृंगी.		

वि०— अहो सूत्रधार, आपण द्वारकेंत-होतां इतक्यांत हें आमचें जंगल कोठून आलें बुवा?

सू०—अरे, हें जंगलच आहे. हा हिमाचल पर्वत द्वारकेंत रुक्मिणीनें श्रीकृष्णास वनांत तपास पाठविलें कीं जेणे करून पोटीं पुत्र व्हावा. तर ते श्रीकृष्ण येथें येऊन काय चमत्कार करणार तें पहाण्यास आपण येथें आलों आहों हें विसरलास काय ? स्वस्थ पहा. ते श्रीकृष्ण वनशोभा पहात पहात इकडे येत आहेत.

(इतक्यांत श्रीकृष्ण येतात.)

श्रीकृ०— (आपल्याशींच) अहाहा !!! काय स्थल हें! भूलोकीं तापसी लोकांस तीव्र तप करून

विश्रांति घेण्यास, ह्यणजे मनोरंजक, मनेभ्रष्टाह हो-
 प्यास, याची साभ्यता करण्यासारखी सुवासिक व सु-
 फालित आणि सुशोभित अशी थोडीच स्थल असतील
 किती तऱ्हेचे फल वृक्ष हे ! नारळी, नारंगी, पोफळी
 पेरू, रामफळी, सिताफळी, पपनस, पनस, द्राक्ष,
 डार्लिंग, जांभ, जायफळ व अक्रोड अंजीर, अनार,
 अननस, आंब्र, आवळे आदिकरून अवघे वृक्ष फलाने
 कसे नम्र झाले आहेत, तसेच हे पुष्प वृक्ष व लता, जाई,
 जुई, चाफा, च्यमेल; मोघ्रा, मोतिया; मालति, मर्वा;
 गुलाब, गुलछत्रू; करवीरि, केतकी; कर्दळी, कृष्णा-
 गर, कण्हेर या पुष्पांचे सुवासाने कसे मनरंजन करीत
 आहेत !! आणि पुढे जे हे ताड माडादि सुंदर व
 सुशोभित कित्येक तऱ्हेचे वृक्ष दिसताहेत, हे जणू ग-
 गनास चुंबन देण्यास जात आहेत की काय कोण
 जाणे. (असे ह्यणून पुढे जातात तो समोर घोर
 अरण्य अवलोकून) रे हे समोर किती घोर अरण्य
 हे !!! पूर्वी पाहिलेले वन विश्रांतीचे, परंतु हे
 खचित तपाचे असावे. पाहू या. (असे ह्यणून पुढे
 होतात. तो श्वापदे वसलेली पाहून) वा ! किती
 तऱ्हेची श्वापदे ही ! काय स्वच्छंदे सभा करून वसली
 आहेत ! आणि ही व्याघ्र, वृक, वनगाई, सांवरें,
 सुकर, ससे, गज, गव्हे, गेंडे, साळू, भालू, सिंह
 कशी धांव घेत आहेत. अहा !!! याहून योग्य
 स्थल कोणते पहावयाचे ? तर ह्याच स्थळी तप आ-

चरावे हें उत्तम.

(असेल्लणून तपास वसतात.)

आर्या

॥ सर्व सुखें स्वगृहींचीं ॥ त्यागून सर्वेश्वरास वनवा-
स ॥ त्या इतरां काय कथा ॥ हें समजुनि गृहीं सुखें
करावास ॥१॥

॥ पुत्र प्राप्ती करितां ॥ हृदयीं आठवी श्रीकृष्ण
शिवास ॥ तेकाळीं श्रीशंकर ॥ गणसमुहासह व-
नीं करीवास. ॥२॥

वि०—अहो सूत्रधार, आज वर्ष होत आले अजून
किती दिवस तप करणार? हा विष्णु अवतारनां? यांना
इतके तप.

सू०—रे, विष्णु आवतार खरा परंतु संसारीं सुखदुः-
ख भोगिलेच पाहिजे. या नियमा करितां हा प्रकार. पै-
ल बाजूस शिव आले आहेत. थोडे वेळाने येथे येतील
इतके दिवस काढलेस तशाच चार घटका काढ.

वि०—बरे वचनांस गुंतलीं खरा. सांपडलीं तुझ्या
तडाक्यांत.

(इतक्यांत श्रीशंकर गणासह येतात.)

श्रीशंकर०—हे पारशत गणहो हे भृंगी भृंगी, लुढिया
सिद्ध आहेना?

पारशतगण } (भांगेच्या घोंक्याचा लोटा पुढें करून)
व } सिद्ध आहे महाराज हा.
भृंगी भृंगी. }

श्रीशंक०—(लोटा घेऊन पितात.) हे गणसमूह हो, कैलासीं गमनकरा.

(गणसमूह शृंगी भृंगी सर्व जातात.)

श्रीशं०—(वनपाहत फिरतात.)

श्रीकृ०—(नेत्र झांकून तप करिताहेत, तपपुरे होतांच.) शिवाशिव हे शंकरा, हे पिनाकपाणी, हेभस्मधूलिता, हे नीलकंठा, हे स्मशानवासी, हे गिरीजारमणा, हे पंचवदना, हे उमावल्लभा, हे नागभूषणा, एक वार दर्शन द्यावे. एक संवत्छर झाला.

(हे श्रीशंकरे ऐकून सन्निध येऊन.)

श्रीशंक०—हे गोपाल कृष्णा येवढे अनुष्ठान किन्निमित्त? मींच तुला ध्यातो. उठावे.

श्रीकृ०—(उठोन.) हे कैलास पते. पराक्रमी पुत्र प्राप्ती व्हावी एतदर्थ.

साकी.

॥शंकर बोलत कृष्णासीं॥तुलीं जावे स्वस्थळासीं॥ध्र०॥

॥सर्व जाणुनी भूत भाविण्या, केले युक्ताचिलोकीं॥

॥होइलपुत्र म्यांमदनजाळिला, रुक्मिणीउदरींतोकीं

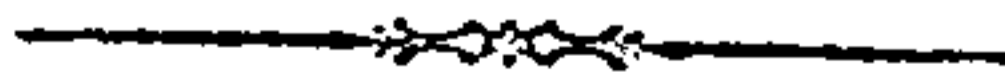
॥१॥

श्रीशं०—वहावा! संसारमायेचा वाणा वरावर बजावलात. सर्व साक्षी, सर्वात्मा, सर्वजाण, सर्वेश्वर, त्या तुला काय सांगावे. अस्तु; पूर्वी दक्षयार्गी मम स्त्री, पार्वती विन अमंत्रणे पितागृह जाणून गेली. ती याने अपमानिली. तेणेकरून पार्वतीनें यार्गी देह अपिला.

मग त्या मम स्वशुर दक्षास म्यां मारिलां. व निःसंगी यास्तव याच पर्वतीं तप आरंभिलें. इकडे पार्वती हिमाचलाचे पोटीं पुनः अवतरली. तिला हिमाद्रीने नारदांचे सांगीवरून मला दिल्ली. पुढें तारकासुरदैत्य महा उन्मत झाला. तो मम पुत्रें मरणार. यास्तव देवादिकांहीं पार्वतीस मदन वसंतासह मजकडे पाठविली. ती येतांच मदनानें मम शरिरीं प्रवेश केला त्याकाळीं त्रितिय नेत्रें त्या मदनास म्या जाळिला. पुढें विचारें पहातां त्याचा अपराध नसतां जाळला व त्याची स्त्री रती येऊन शोक करितो झाली तेणेंकरून तिला वर दिला कीं, तुझा पती तुला मिळेल. तर जो जाळलेला मदन रतिपती तो आपला पुत्र होईल. सुखैव गमन स्वस्थळीं करावें. मींही कैलासीं गमन करितों.

श्रीकृ०—फार उत्तम. (असें लणून गमन करतात.)

(मागाहून श्रीशंकरही गमन करितात.)

प्रवेश ३रा.

स्थल.

द्वारकेंत रुक्मिणीचें मंदीर.

पात्रें

सूत्रधार. (मंडळसिंह.)	}नाटककर्ता.
विदुषक.....		त्याचा सोबती
श्रीकृष्ण.....		द्वारकाधिपती.
रुक्मिण.		श्रीकृष्णपत्नी.
दासी. (लवंगी.)	}रुक्मिणीची (उभय प्रीतींतील.)
चोपदार.	श्रीकृष्णाचा.

वि०—अहो सूत्रधार. श्रीकृष्णवर्नीहून श्रीशंकराचा वर घेऊन इकडे आले. ते कोठें दिसत नाहीं. हें रुक्मिणीचें मंदीर नव्हे काय?

सू०—रे मंदीर हेंच. रुक्मिण आंत नाहीं झणून तुला असा भास होत आहे. ती पहा रुक्मिण येत आहे.

(इतक्यांत रुक्मिण चिंताक्रांत असी येऊन आसनीं वसये.)

रु०—(आपल्यासींच.) काय मेला दिवस वर्षा एवढा झाला आहे. आणि आज लवंगीही दि-

सली नाही. कोठें गेली टवळी कोण जाणें.

दा०—(येऊन .) बाई साहेब जेवणाचे वेळे-
वांचून सर्व वेळ या पायांशिवाय दुसरे कोठें तरी
पाहिली काय? केव्हांची आंतल्या दिवाण खाण्यांत
होतें. कारणावांचून उगाच नाहीनां यायचें?

रु०—लवंगे तुझे शब्द आह्मां उभयतांस किती
प्रीय. पण प्राणनाथ वनी गेल्यापासून तुझे शब्दतर
काय परंतु हरएक गोष्ट मलां गमत नाही. कायगे
सांगू, मजवांचून पळभर सुद्धां चैन पडत नव्हतें. आ-
ज वर्ष होत आलें अब्याप वनींहून येणें झालें नाही.
काय झालें बाई कोण जाणें. मी वनीं जाण्याचें अ-
नुमोदन दिलें ह्मणून मेला रागतर नाहीनां आल?
जिवजळला तिळ तिळ तुटतो.

दा०— बाईसाहेब आपणास ह्मणजे कोणी सां-
गावयास हवें असें नाही. पण प्रसंग आला चिंता
शरीरांत शिरली ह्मणजे चातुर्यास हांकते. हें बोल-
णें माझी योग्यता आहे, ह्मणून बोलयें असें नाही.
पण वेडें वांकडे कांहीं बोललें तरी मानवतें ह्मणून
बोलयें. सांगा, दिवसभर असा ध्यास घेतलात ह्मणजे
येतीलनां? मलातर वाटतें अशानें जळे मेले शरिरा-
ची मात्र हानी व्हावयाची. यायचे तेव्हां येतील.
बाईसाहेब सर्व काळजी अत्रा बाईला. आपले का-
ळजीनें बाई कांहींतरी व्हायचें आहे का? मग काळ-
जी व्यर्थ कां?

(असें बोलतात तो चोपदार येतो.)

'चोप०—बाईसाहेब स्वारी वाड्यांत दाखल झाले आहे. थोडे वेळानें पहिल्यानें इकडेच येणें होईल ह्मणून वदीं देणेंचा हुकूम त्यासारखी वदीं देण्यास आलीं आहे.

रु०—काय स्वारी वाड्यांत आली? इकडे लौकरच पहिल्यानें येणारना?

'चो०—जी होय. (असें सांगून जातो.)
(इतक्यांत श्रीकृष्ण येऊन दाखल होतांच ह्मणणी सामोरी येते व दासी कांहीं अंतरावर लज्यायुक्त अशी उभी राहते.)

रु०—(हर्षयुक्त.) चोपदार आतांच गेला. इतक्यांत तयारी कशी होते. अस्तु आज सुदिन कां स्वामीचरण पाहिले. पण काय मेलें तरी वदीं पांचे तों फुरसत, लागलेंच पहिल्यानें इकडे येणें कसें झालें बाई कोण जाणें.

रु०—कां पहिल्यानें इकडेच येण्याची वदीं होती.

रु०—नाहीं. चोपदारानेंही वदीं तशीच दिली. पण पहिल्यानें इकडेसच येणें झालें हें महत् भाग्यच समजलें पाहिजे. (इतक्यांत दासीकडे पाहून) कांगे दासी खरेना पण ?

दा०—(एकोकडे उभाराहिलेली किंचित् पुढें होऊन.) बाईसाहेब मला माझ्या पायरीनें राहिलें पाहिजे. पण विचारतां त्यापेक्षां कांहीं तरी बो-

लणें भाग. झणून बोलयें. कांहीं अंशीं आपलें बोलणें खरें.

क०—शाबास. काय उत्तर. लवंगी ती. दिवाणच आहे.

रू०—दिवाण राज्यावांचून नसतो. इश्यगवाई ती राज्यउपमा, मला नको. वनीं फार श्रम झाले आहेत. उभ्यानें कां बोलणें? वसोन कां होईना?

क०—खरी गौष्ट श्रम होतात खरे. पण उपयपक्षीं गणावयाचे. (श्रीकृष्णास योग्य मानेकरून योग्य आसनीं वसवून नंतर रुक्मिणी आपणही वसत्ये. तिला.)

क०—प्रिये. हे मुखकमल (रुक्मिणीकडे पाहून) मीं गेले वेळापेक्षां जास्त कोमेजलें याचें कारण?

साक्या.

(हिंदुस्थानी भाषेत.)

॥सुनो मेरेप्यारेजी॥ दासी विनती करेजी॥धृ०॥

॥आपगये जिस खातर बनकूं, सोकारन एक प्यारा॥

॥और विरह जों आपको हुवो, उनसें सुखत मुखमेरा॥ १॥

॥काया सरीमो सुखजातमम, मुखकमल कहेरानीं॥

॥खातर छोडो कर्णनलसें, बनवात ज्योपानीं॥ २॥

॥बनसीवाले बडीवातबनकी, बतादोजी मुजसें॥

॥मुखखुष होवे सोनात नसे; खातर विनती तुमसें॥ ३॥

६०—प्रियकरां आपण वनीं गेलां. त्यापेक्षां सांप्रत मुखकमल जास्त सुखल्याचें कारण पुसतां तर आपलें जाणें ज्याकारणास्तव वनीं झालें तें रात्रंदिवस मनीं होतेंच. तशांत आपला विरह झाला. मग काय. “आधीं कमळ सुकलें त्यांत पाणी आटलें.” आतां विनंती मिळोन इतकीच कीं, वनांतरीं जी शुभवार्ता घडली असेल हेंच कोणी पाणी या कायारूपी सरोवरांत कर्णरूपीनलद्वारे सोडावें. तरच हें कमळ प्रफुल्लित, मग जशी मर्जी.

कृ०—प्राणसखे मनोदयासारखा श्रीशंकरें पुत्र होण्याविषयीं वर दिला. कालेकरून सर्व कांहीं अनुकूलता होईल.

६०—प्राणनाथ, थोड्या दिवसांवर दर्शनाकरितां आपण वागांत गेलों होतां, तेथें नवीन फुवाऱ्याचें काम पाहिलें तें उत्कृष्ट झालें असून नजीक विश्रांतिस्थलही तसेंच आहे. तर विश्रांतीस्तव तेथें चलावें.

कृ०—फार उत्तम चलावें.

(उभयतां जातात. मागाहून दासीही जाते.)

प्रवेश ४ था

स्थल.

अरण्य.

पात्रें.

सूत्रधार (मंडळीसह.)	नाटककर्ता-
विदुषक	त्याचा सोबती.
श्रीशंकर	कैलासपती.
पार्वती	श्री शंकराची स्त्री.
रती	} श्री शंकरे जाळलेल्या मदनाची स्त्री.

वि०—अहो सूत्रधार; श्रीकृष्ण वनाहून येऊन आपले स्त्रीपाशीं गुलगुल गोष्टी बोलले त्या ऐकिल्यात ना? पण आज दुसरा पहा चमत्कार. त्या गोष्टी ऐकून मी निघालों तों मार्ग चुकून, या अरण्यांत आलों. तुम्हीं ही खरे मित्र माझी पाठ सोडलीत नाही. पण मार्गांत येतांना एक हातारा छानदार स्त्रीसह फिरत होता. तो तुम्हीं पाहिलात काय ?

स०—हो हो. पाहिले. मूर्खा, ते श्रीशंकर स्वस्त्री पार्वतीसह वनक्रीडा करीत होते. ते पहा आले.

(इतक्यांत शंकरपार्वती येतात. शंकराचा वाम हस्त पार्वतीचे स्कंदा

वर व पार्वतीनें उजवे हातीं शंक-
राचे कंत्रेस धरलेले अशीं.)

शं०—प्राणसखे, हे प्राणप्रिये, या आरण्यां
आपण प्राप्त झालीं अहो. तर या स्थळीं तुला जेजे
हेतु प्राप्त होतील ते ते निःशंकपणे कथावेस मीं पुर्वि-
णेंस सिद्ध आहे.

पा०— प्राणनाथ आपण हेतु पुरविणेंस सिद्ध
आहांत ह्मणून कथन करितां त्यास नाथजी, हा वृक्ष
पहा कसा गगन चुंबीत. गेला असून मस्तकीं कसा
छत्राकार झाला आहे. याचीं पर्ण हिरवे रंगाचीं व
कित्येक पीत वर्णाचीं अशीं असून देठ लांबट व वा-
रिक कसा दिसतो ? व पत्र दीर्घाकृति कसें शोभते ?
तसेंच प्रत्येक देठास तीन तीन पत्रे असून त्याचीं फ-
ळे वर्तुळाकृति हिरवे, हिरवे पीत व शुद्ध पीत वर्णा-
चींही कित्येक आहेत. परंतु कंटक झाडाच्या डहा-
ळीस असल्यामुळे जवळ जाण्यास मेली भिती वाटते-
याचें नामाभिधान काय असावें बरे ?

शं०— प्रिये या वृक्षाचीं पर्ण मला फार प्रीय
असून याचें नांवही तुला माहित नाहींना ? सखे,
या वृक्षास विल्व वृक्ष असें ह्मणतात. (नंतर
राम राम, राम राम, असें ह्मणतात.)

पा०— प्रियकरा आपण सर्व देवांदिकांमध्ये श्रेष्ठ
ह्मणून आपणास महादेव अशी संज्ञा असून आपण
“ राम राम,, असें कित्येक वेळ ह्मणतां व आतांही
ह्मटलेत. त्यास आपणापेक्षां मोठा असा कोण बरे ? -

शं०— प्राणवल्लभे या रामनामाचा महिमा अगाध आहे. तो तुला कथन करितो. एकाग्र चित्तें श्रवण करावास.

पा०—प्राणवल्लभा. ऐकण्यास सिद्ध आहेच.

श्रीशं०—पूर्वी आयोध्या नगरीं अजपाळ राजा राज्य करीत असे. तदुदरीं दशरथ राजा उत्पन्न झाला. हे राजे नीतीमान असत. त्या दशरथाचा पुत्र राम, हा विष्णु अवतार असुरांचा वध करण्यास उत्पन्न झाला. त्यारामाचें नांव घेतो. कारण ज्याकाळीं देव दैत्यांहीं समुद्र मंथन केलें, त्याकाळीं चतुर्दश रत्ने प्राप्त झालीं; त्यांतील त्रयोदश देव दैत्यांहीं यथा विभागानें वांटून घेतलीं परंतु हलाहल विष राहिलें, ते घेण्यास कोणी सिद्ध होईना. मग देव दैत्यांहीं माझे स्मरण केल्यावरून मीं त्यास्थळीं प्राप्त झालों. तें विष हस्ताचे ठायीं घेतांच सर्व आंगाचा दाह झाला पुढें तें म्यां प्राशन केलें. त्यावेळीं काय पहावयाचें? सर्वांगीं जो दाह झाला तो शांत होईना. मग भाळीं चंद्र सीत लपून धारण केला. तसेंच गळ्यांत सर्पाच्या पाळा, मस्तकीं गंगा; असे अनेक सीतोपचार केले. तज्ञापी दाह शांत होईना परंतु ज्याकाळीं रामनाम कंठीं धारण केलें त्याकाळीं सर्व दाह शांत होऊन कंठीं नील वर्ण मात्र राहिला. असा यारामनामाचा अगाध महिमा आहे वरें प्राणप्रीये.

पा०—नाथ पूर्वी जे जे शीत उपाय केलेले, तेणें करूनच रामनाम घेतल्यावर दाह शांत झाला नसे.

लहें कशानें समजावें?

श्रीशं०—प्राणाप्रिये, पूर्वीचा सर्व वृत्तांत सांगितला. तत्रापि राम विष्णु अवतार खरा, ही खात्री नाहीच नां ? असो, ज्याकाळीं त्या रामाची स्त्री रावणानें चोरून नेली त्याकाळीं सीतारूप धारण करून—
“रामें वक्ष पाषाण न आलिंगावे ह्यून,, तुझीं गेल्यां तेव्हां काय झालें?

पा०—माझे वंदन केलें. वरें, तो विष्णु अवतार खरा. पण तुझापेक्षां श्रेष्ठ कां?

श्रीशं०—सखे. तो आणि मीं एकच. ज्याकाळीं मला संकट प्राप्त होतें, त्याकाळीं तो मला मोचन करितो. व त्यास प्राप्त झाल्यास मला मोचन कर्ण प्राप्त पडतें.

पा०—प्राणनाथ, हे समोर सिंह व हरणें कां पळतात ? आणि हे वामभागीं पहा कसे सुशोभित गज असोन मस्तकीं धूळ कां घालित आहेत वरें ?

श्रीशंक०—प्रियतमे, सिंह तुझी कटी, व हरणें तुझे नेत्र, हीं पाहून अनुक्रमें आपले कटीचा व नेत्रांचा गर्व टाकून पळताहेत. तसेंच वामभागींचे गज तुझे हे स्तन (हात लाऊन) अवलोकून आपलीं गंडस्थळे धुळीनें झांकताहेत.

पा०—(किंचित् मार्गें सरून) अग वाई, ताळच सोडला !!!

(इतक्यांत रती येते तिला पाहून शंकर पार्वतीस.)

शं०—प्रिये, ही पहा समोर स्त्री. ही कोण तुला माहित आहे ?

पार्वी०—(स्त्री कडे पाहून) मला नाही माहित.

शं०—म्यां मदन जाळिलेला, त्याची स्त्री. हिचे नांव रती. इकडेच येत आहे.

वनाक्षरी.

॥ देखतांची श्री महेशा ॥ वंदोनियां रती ईशा ॥
 ॥ प्रार्थानिया जगदीशा ॥ मग काय बोले ॥ १ ॥
 ॥ पती माझा जाळियेला ॥ प्राप्त होईल बोललां ॥
 ॥ तो वर अनुभवाला ॥ कां नये मजसीं ॥ २ ॥
 ॥ श्री शंभो कृपा करावी ॥ मृत्यु पुरीं मसीं न्यावी ॥
 ॥ किंवा पति माझा द्यावी ॥ हे विनंति देवा ॥ ३ ॥

(इतक्यांत रती येऊन.)

शं०—(शंकरपार्वतीस नमून.) हे श्री शंकरा, नम पति जाळिल्या दिवसा पासून आपले आज्ञे प्रमाणे या अरण्यांत मी फिरले. परंतु अद्याप माझा पतिविरह सुटला नाही. पतिविरहदुःख भरणतुल्य होय. तर हे देवाधिदेवा मृत्यु पुरी दे, किंवा सौभाग्य दे हीच विनंति.

शं०—हे रती, आणखी कांहीं दिवस धैर्य काढ, जुझा म्यां जाळिलेला पती जो मदन तो तुला मिळेल. धैर्य सोडू नको जा.

(रती जाते.)

पा०—प्रियकरा. वनक्रोडा बहुत वेळ केली.
गृहीं चलावें.

शं०—फार उत्तम चलावें.

(उभयतां जातात.)

प्रवेश ५

स्थल.

पात्रें.

सूत्रधार	}नाटककर्ता.	श्रीकृ०.....द्वारकाधिपती.
मंडळीसह		रुक्मिण.....श्रीकृष्णपत्नी.
त्रिदुपक.....		त्याचा सोबती. दासी..... रुक्मिणीची.

(लवंगी)(उभयप्रीतितील.)

त्रि०—अहो सूत्रधार उदर आवो.

सू०—कां?

त्रि०—अहो त्याजंगलानून मार्गें आलों. कां जेणें श्रीकृष्णदर्शन व्हावें. पण ती बाई व ते बुवा कोठें दिसत नाहींत. मंदीर चुकलों हणाल तर ह्या कावळ्याची खुण आहे.

सू०—शाबास. ते उभयतां आज मळ्यांच्या खुस्त्या पहाण्यास्तव अगडांत गेले आहेत. ते आतांच येतील. मंदीर हेंच गलवा करूनको.

(इतक्यांत श्रीकृष्ण रुक्मिणीसह येतात,)

श्रीकृ०—आजच्या खुस्तति शेवटच्या जीडीची खुस्ती चांगली झाली. नाहिवरे?

रु०—होही. कायगे पण बाई. त्याने घोलांट कसा खाल्डी?

श्रीकृ०—प्रियकरणी, शंकरे वरदिल्या अन्वये तूं सगभां होऊन आज ६।७सहा सात महिने झाले. तर खरेच सांग. मानसां हेतु काय होतात?

साक्या.

॥एका पतिराया॥ कथिते हेतु हे प्रिय जाया॥धृ॥
 ॥स्त्रि संगाने असुर गृहीं म्या, रहावे गुप्त रुपाने॥
 ॥रणीं रागाने स्वतः वधावे, असुर बहुत क्रमाने॥१॥
 ॥दुष्ट असुरां वधुनीं अपुला, उभारा जय केतू॥
 ॥हीच मानसां सरदारांतें, आज्ञा देणे हेतु॥२॥

रु०—मनांत हेतु पुसाल तर, मुख्य हेतु हे गृह व्यन्न असुर गृहीं गुप्त रुपे राहून रणीं रागाने असंख्य राक्षसांस मारावे व जयकेतू उभारण्यास सरदार-लोकांस आज्ञा द्यावी. हा आहे. (असें ह्मणून वीरश्री-युक्त उभी राहते. तिला कृष्ण धरून बसवितात. ती वीरश्री जाते.)

कृ०—कोण आहेगे आंत, लवंगे.

(लवंगी येते.)

दा०—जी सरकार, काय आज्ञा?

श्रीकृ०—ती काल वैद्यवुवानीं मात्रा दाखविली ती आंतले फडताळांतून घेऊनये.

दा०—किल्ली—

श्रीक०—तेथेंच वरचे ओढत्या खणांत आहे.

(दासी जाऊन मात्रा आणत्ये, व श्रीकृष्णास देते.)

श्रीक०—आज सकाळीं दिली होती?

दा०—जी होय. आज्ञे प्रमाणे चार वेढे दिली होती.

श्रीक०—पाणी आण.

दा०— (पाण्याची झारी भरून आणून ठेविते.)

रु०—औषध देण्याचा हा वेळ असेल? मी नाहीं घ्याय्ची. माझी प्रकृती साफ आहे. उगाच नाहिंतेच मेलें कराय्चे.

श्री०—ठीक आह्मांस वेड लागले ह्मणोन हें केलें. उठून स्वारी कोठें जात होती?

रु०—मला नाहीं माहित.

श्रीक०— बरें लवंगे?

रु०— जी.

श्रीक०—विछाना साफ करीव.

(दासी विछाना पाहून येऊन साफ असल्याची वदों देते.)

श्रीक०— चला विछान्यावर. कां तेंहि नाहीं?

रु०— चलावें.

(सर्व जातात.)

प्रवेश द्वा

स्थल.

शंभराची कचेरी.

पात्रे.

सूत्रधारमंड)	नाटककर्ता.
लसिह.)	
विदुषक.....	त्याचा सोबती.
शंभरासुर.....	असुर राजा.
प्रधान.)	शंभराचेकचे रीचे लोक.
सेनापती.)	
भालदार.)	

वि०—अहो सूत्रधार या नवेच भयंकर भूत भुमी-
स कोठे आणलेत?

सू०—कां विसरलांत वाटते. रुक्मिणीला पुत्र
होणार आहे, त्यास चोरून नेणारा राक्षस दाखवा
ह्यालास तें.

वि०—हो, हो. तो दाखवा.

सू०—हो त्याचीच कचेरी. आतांतो येथें येईल मग
पहा पोटभर.

अभंग.

॥कचेरीचे लोक, अद्वा तद्वा येती॥ तैसेच वैसती,
मनःपूत॥१॥ प्रधान पूसत, कांहो सेनापती॥ न
आला भूपती, अज्ञोनियां॥२॥ वेळ त्याचा झाला,

आज कोठें गेला॥ समय टळला, यावयाचा॥३॥
मनःपूत बोल, मनःपूत काम॥ काय वर्णू राम सु-
त हणें॥४॥

(इतक्यांत प्रधान व सेनापती अद्वातद्वा रितीनें येता-
त.)

प्र०—रे सेनापती? कायहो, अज्ञून भूपती कां ना-
हीं आला? त्याचा घेण्याचा वेळ तर टळला नाहीरे?

से०—हो खरी गोष्ट.

(इतक्यांत भालदार पुकारतो व शंवर येतो व सर्व व-
सतात.)

शं०—प्रधानजी, थोड्या दिवसांवर उन्मत्त झाले-
ला मांडलिक राजा खंडणी देत नव्हता त्याचें काय
केलेंरे?

प्र०—महाराज, त्याच्या मुस्क्या बांधून सेनापती
करवीं लागलाच आणविला आहे. आतां तो खंड-
णी देण्यास कबूल झाला आहे. परंतु माझा हेतु दुप्प-
ट खंडणी व स्वारी खर्च घेण्याचा आहे याउपर
मर्जी.

शं०—चीपट खंडणी घ्यावयाचीरे सेनापती.

से०—आज्ञा सरकार.

शं०—रे, आपल्या राष्ट्रांत गुह्यकी, गांधर्वा, पि-
शाच्य, उरंगी, राक्षसी, शस्त्र, अस्त्र विद्यांनीं असे
किती वेडे तयार आहेतरे?

से०—सरकार पुसतात त्या एक एक कामीं पुष्कळ आहेत. पण सर्व गुणी असे ५७ च असतील.

शं०— रे प्रधाना. रे सेनाधिश. आपल्यासारखें राज्य भूतलावर कोणाचेंहीं नसेल. नाहीं वरें?

से— महाराज. आपलें सैन्य किती. आपलें राज्य कसें. आपली वरोवरी करणार असा कोण. एक क्षणांत त्यास कोणून टाकीन.

शं०— शाबास प्रधान, कां उत्तर देत नाहीं रे.

प्र०—नाहीं महाराज. जवळच आहे. मला वाटते राष्ट्र जास्त वक्तीं कोणाचें असेल, पण आपले-सारखे राजे थोडे. आपण सभेत वसलां लणजे, कोण-दणांत हिरा, किंवा चांदेपेक्षा चंद्र असे शोभता. हे दुसरे राष्ट्रां नाहीं.

शं०—हां ही खुबी खरी.

ओषी.

॥असुर बोले प्रधानासीं ॥बहु दिन झाले शिकारिसीं॥
॥यास्तव मीं वनासीं ॥ जातो रक्षा स्व राष्ट्रा॥१॥

शं०—प्रधाना. शिकार केल्याला बहुत दिवस झाले. तर मीं वनीं शिकारिस जातो. राष्ट्राचा बंदोबस्त ठेव.

प्र०—आज्ञा सरकारची. नाहींतर माझेही मनांत येण्याचें होतें.

शं०—भालदार. सांगितले लोक तयार आहेत?

भा०—तयार आहेत महाराज.

शंभ०—चला तर.

भा०----कचेरी बरखास्त.

(सर्व जातात.)

प्रेवश ७ वा.

स्थल.

वन

पात्रे

सूत्रधार
(मंडळी सह.-) }नाटक कर्ता.

विदुषक..... त्याचा सोबती.

शंभरासुर { असूर राजा शिकारीस आ-
लेला.

रती..... { शंकरवरे पतीस्तव वनांत
फिरणारी.

वि०---अहो सूत्रधार. तो राक्षस पाहला. पण तो शिकारीस निघाला, म्हणून मी त्याचा माग काढित येथे आलों. तर तो येथे नाही. ही बाई येत आहे. ते बुवा कोठे गेले कोण जाणे.

(इतक्यांत रती येथे.)

सू०---रे ही रती पतिसाठीं शंकर वचनानें या व-
नीं फिरत आहे. तो राक्षसही आतांच येईल.

(इतक्यांत शंकरासुर येतो. त्यास पाहून.)

र०---(आपल्याशींच.) शिव शिव, हे शंकरा, हे
पिनाकपाणो, हेभस्मधूलिता, हे नीलकंठा, हे स्मशान
वासी, हे गिरिजारमणा, हे दीनभक्त वल्छला, मीं अ-
ज्ञून किती काल क्रमूं? पतिविरह दुःख दुःसह!! त-
शांत हे प्रसंग! देवाधिदेवा, महादेवा, आतां चर-
णीनें.

(असा शोक करिते तो शंकरासुरें ऐकून.)

शं०---(आपल्याशींच.) रे शिकारीचे लोक कोठें
चुकले कोण जाणें. या आरण्यां ही स्त्री कोण? कां
शोक करिते विचारूं या.

(असें म्हणून जवळ जाऊन.)

हे स्त्रिये तूं या घोर अरण्यां भीति विरहित कां? हे
कथन कर.

पद.

असुरारे कथितें मुळकरणी॥ असुरारे० ॥धृ०॥
जाळियेला मम पति त्या सांभे॥चिंतातुर मी मनीं.
॥असु०॥१॥ पतिविरहानें त्रासुनि तनुही॥नरुच
रहाणें जनीं॥असु०॥२॥ सांभ वरें या स्थळीं मीं
रहातें॥फिरतें मीं रानीं वनीं॥असु०॥३॥ वदे राम-
सुत करया वेळीं॥करांगुळें स्मरणीं॥असुरारे०॥४॥

र०---हे असुरा, सांभ वरें भिती विरहित या व-

नीं मम पति शंकरें जाळिल्या दिवसापासून जनीं र-
हाणें न गमल्यानीं फिरलें. व करांगुळें हीच स्मरणी
जाणून शंकरास स्मरलें.

शं०---हे स्त्रिये मम गृहीं येशील?

र०---(रति मौन्य धरून आपले पायांकडे पाहत
स्तब्ध उभी राहिली.)

पद.

॥ सुंदरीग कथितों मम जें मनीं ॥ सुंद० ॥ ध्रु० ॥
॥ पहात उभीतूं स्तब्धउदासी ॥ भितीसह तव-
॥ चरणी ॥ सुं० ॥ १ ॥ येथिल येथें दृढते राखी ॥
॥ सर्व विचारा वनीं ॥ सुंद० ॥ २ ॥ स्वकनिका ॥
॥ मानुनी स्वगृहीं मीं ॥ पाळीन तुजतरुणी ॥
॥ सुंद० ॥ ३ ॥ वदे रामसुत ऐशा प्रसंगें ॥
॥ वैर्य धरावें जनीं ॥ सुंद० ॥ ४ ॥

शं०---हे स्त्रिये मज बरोबर येण्याचें मीं सांगितलें.
तें ऐकून खालीं मान घालून स्तब्ध उभी राहिलिस.
हें काय ? तुझे सर्व विचार येथील येथें ठेव. स्वकनिका
मानून स्वगृहीं तुझे पालनकरीन. चल. बोल, बोल.
खालीं मान घालून उभी राहूं नकोस.

पद.

॥ असुरारे उत्तम करिं करणी ॥ असु० ॥ ध्रु ॥
॥ सहसा न कर्णे हें मनीं येता ॥ पाहें ममचरणीं ॥
॥ असु० ॥ १ ॥ येथिल येथें सर्व विचारा ॥
॥ ठेविन याच वनीं ॥ असु० ॥ २ ॥ परित्वां ॥

॥ काथिलें सत्यकरिनीही ॥ दे भाष याचरणीं ॥
 ॥ असु० ॥ ३ ॥ वदे रामसुत ऐसें धरावें ॥
 ॥ दृढते धैर्य जनीं ॥ असु० ॥ ४ ॥

र०—हे असुरा, सहसा कोणतिही गोष्ट करूंनये.
 हें स्मरण झाल्यानी पायांकडे पहात खालीं मान
 घालून उभी आहे. सर्व विचार येथील येथे ठेवीन.
 परंतु त्वां काथिलें हें गृहीं गेल्यावर सत्यकरीन ही भाष
 दाखळीं दे.

दिंडी.

॥ भाष देऊनी नेऊं तिला पाही ॥
 ॥ भावि होणाऱ्या युक्ति नसे कांहीं ॥
 ॥ कथा परिसोनी स्तब्ध मी मनासीं ॥
 ॥ राम सूतहें कथितसे जनासीं ॥ १ ॥

शं०—(आपल्यासीं.) भाष द्यावी काय हरकत
 आहे.

अभंग.

॥ मनीं करोनी विचारु ॥ भाष देत राजेश्वरु ॥ १ ॥
 ॥ हात पुढे धरीरती ॥ टाळी देतसे भूपती ॥ २ ॥
 ॥ रतिसहीत निघाला ॥ स्वगृहासींयायाला ॥ ३ ॥
 ॥ स्वरी ईश्वराची लीला ॥ रामसुत स्तब्ध झाला ॥ ४ ॥

शं०—घे, भाष घे.

र०—(हात पुढे करते.)

(शंकरासुर हातावर हात देतो.)

शं०—आतां चलावें.

र०—चलावें.

(उभयतां जातात.)

प्रवेश ८ वा.

स्थल,

द्वारकेत रुक्मिणीचे मंदीर.

पात्रे.

सूत्रधार.	}	नाटककर्ता
मंडळीसह		
विदुषक.....		त्याचासोबती.
श्रीकृष्ण.....		श्रीद्वारकाधि.
भालदार.....		श्रीकृष्णाचा.
रुक्मिण.....		श्रीकृष्ण पत्नी.
यदन.....		श्रीकृष्णाचापुत्र.
		(रुक्मिणीसज्जाला.)
दासी (लवंगी).....		रुक्मिणीची.
वैद्य.....	}	श्रीकृष्णाचे,
पुरोहित.....		

वि०— तुमच्या संगतीने हेतु पूर्ण झाले हो सूत्र-
धार. पण त्या रुक्मिणीला पुत्र जहाला का ? तो

पुत्र पहाण्याच्या हेतूने धांवत धांवत त्या जंगलांतून त्या राक्षसास पाहून निघालों, तो या रुक्मिणीच्या मंदिरांत आलों. शाबास बुवा तुमची ! तुह्मीं येथें अहांतच. तुमचे पाय लोखंडाचे नाहींत ना ? पण या मंदिरांत आज कोणीं दिसत नाहीं हें ?

सू०— रे आज तसेंच आहे. रुक्मिण जी गरोदर होती तिचा प्रसूत होण्याचा वेळ झाला आहे त्यामुळे ती आंतल्या खणांत आहे. व श्री कृष्ण आणि वैद्य वरतीं दिवाणखान्यांत औषध आणणेंस गेले आहेत. ते औषध घेऊन आतांच येतील.

(इतक्यांत श्री कृष्ण व वैद्य लग्नगीनें येतात.)

वै०— महाराज, आतां आपण स्वस्त दसावे. मां दाराशीं वसतां, मात्रा सांपडली आतां कांहीं चिंता नाहीं,

(उभयतां वसतात.)

वै०— लवंगे. (दासीस)

दा०— (पडद्या बाहेर येऊन.) कां वैद्य बुवा.

वै०— मगाचे औषधानें तलखी कमी आहे किंवा कसें ?

दा०— कमी आहे, पण सुखी ओकारी मात्र येते.

वै०— घे पुडी ही, दे पाण्यांत.

(दासी पुडी घेते.)

कृ०— ती सुईण यावयाची होती, ती झाली का ग ?

दा०— जी आली आहे. (असें लणून आंत जाते तों.)

(रुक्मिण प्रसूत होते व पुत्रहोतो. तें लवंगी सागते. आंतून.)

श्रीकृ०—(पुत्र झाल्याचें ऐकून.) भालदार.
(भालदार येतो त्यास.)

श्रुति०—जा वाड्यांत पुत्र झाल्याची वर्दी दे. व मांडारी यांस भांडार फोडून द्रव्य वांटणेची व कोठारी यास शर्करा वांटणेचीही वर्दी दे.

भाल०---जी आज्ञा सरकार (असें लणून जातो.)

वै०---महाराज मीं रजा मागतों.

कृ०---त्रे, पण वरचेवर खबर घेत असा.

वै०---हें सांगणें नलगे. (जातो.)

(इतक्यांत पुरोहित येतो.)

पुरो०---महाराज, वेळघटका बरोबर साधली आहे आतां रजा घेतों.

कृ०---ग्रह कसे काय आहेत?

आर्या.

॥ग्रह गणितांच पुरोहित,
झाला विस्मीत काय सांगावें॥

॥पडला विचार अब्धी,
आतां कृष्णासि काय मागावें॥१॥

॥तेव्हां वदे पुरोहित,

चलित करिन जाउनी गृहास तदां॥

॥समजेल स्पष्ट तेंची,

कळविन येणें असे मला शतदां॥२॥

पुरो० (विस्मित होऊन.) महाराज घरीं जाऊन चलित केले हणजे स्पष्ट समजेल. शंभर वेळ येथे येणें आहेच. मग कळवीन.

कृ०---(समजून,) बरे ठीक आहे.

(पुरोहित जातो.)

(इतक्यांत मूल रडों लागतें तें ऐकून.)

कृ०---(किंचित् पुढें होऊन.) लवंगे पाहूंगे तो कां रडतो.

हुंबरी.

भाषा हिंदुस्थानी.

॥भीमकीसैं जत्र हुवा बाल तत्र, खिल रही सब पुरी पुरी ॥ध्र०॥ ॥ नग्र लोककूं आनंद भयोहै, घुडी उभरही घोघरी॥ ॥श्री गोवरधनधारी रंगे-लासैं, भिमकी ब्रदत है परोपरी ॥१॥

कृ०---(मूल पुढें करते तों गप्प रहातें. तेणेंकरून) आपणास पहाणेंसाठींच रडत होता.

दा०---बाई साहेब सर्व चिन्हें सरकारासारखींच आहेत नाहीं बरें? केवळ मदन, जळो बाई माझी दृष्ट!!

कृ०---शंकर दैवती देणें तेथें काय पहावयाचें? प-

ण लवंगे तूं म्हटलेंस हेंच नांव ठेवावयाचें हों. पण तुझे धनीणीस विचार.

रु०—मला काय विचारायचें? उगाच मेलें नाहितेंच.

कृ०—लवंगे मी आतां वाड्यांत जातो. तैनात वरोवर राख. मीही येत जाईन. परंतु कुलधर्माप्रमाणें वेळो वेळीं श्रीदेवीचे नवस देण्यास मला जावें लागेल. म्हणून सांगतो. मीं जाऊन तैनातीस आणखीं मनुष्यें पाठवितों. कवाड बंद कर.

(पडदा पडतो व श्रीकृष्ण जातात.)

प्रवेश ९ वा.

स्थल.

शंभरासुराची कचेरी

पात्रें

सूत्रधार	} .नाटककर्ता.	} प्रधान.	} शंभराचे कचे-
मंडळीसह			
विदुषक.....	त्याचासोबती.	सेनापती.	} रिचेलोक.
शंभरासुर... ..	असुरराजा	रती.	
चोपदार.....	शंभराचा.		} णलेली(मदनस्त्री.)
		नारद....	

सूत्र०—विदुषका, द्वारकेंत मुलगा पाहिलासकाय?

वि०—पाहिला. तुझीं येथें आलितका?

सू०--होहो, मला आलेंच पाहिजे. ही शंभरासुराची कचेरी! त्यानें वनींहुन एकस्त्री आणिली आहे. तसें तुला अटकविलें तर?

वि०--होहो. खरामित्र. पणतो कोठें आहे?

(इतक्यांत प्रधान व सेनापती येतात.)

सेना०--प्रधानजी, राजाला जाऊन बहुतदिवस झाले. अजुन कांनाहीं आलारे? मी जाऊं काय?

प्रधा०--रे येईल. कशाला जायचें.

(इतक्यांत चोपदार पुकारतो व शंभरासुर रतीसह येतो)

साकी.

॥ गुंतला भाकेसीं ॥ भूपपूर्विच वनासीं ॥ धृ० ॥
॥ भाषदेउनी वनिंत्या असुरें रतीस गृहा आणीली ॥
॥ योग्य व्यवस्था करूनितियेची स्वकानिका मानी-
ली ॥१॥

शंभ०--रे प्रधाना, (रतीकडे वोट दाखवून.) या स्त्रीस मी कानिका मानिली आहे. तर इजला पाकशा-
ळेत मुख्य जागीं नेम.

प्रधा०--महाराज, फार उत्तम. (रतीस घेऊन जातो, व नेमून घेऊन.) आज्ञे प्रमाणें पाकशाळेवर ने-
मिली सरकार.

शंभ०--शात्रास. वसावें.

(सर्व वसतात इतक्यांत.)

चोपदा०--राजाधि राज शंभरासुर राज्जं महाराज.

शंद०--सेनापती, भालदार कां पुकारला?

से०—(पाहून) महाराज, नारदस्वामींची स्वारी येत आहे.

चोप०—खडी ताजीम.

(इतक्यांत नारद येतात. त्यांस उठून ताजीम देऊन आसनीं बसवितात. नंतर सर्व बसतात.)

शंब०—हे नारद मुनी, आपले त्रैलोकीं गमन. त्यास अंपूर्व अवलोकनांत आले असेल तें कथावें.

सावया.

॥ऐकें भूपा तूं॥ मुकसिल वाटे या स्वरूपा तूं॥ ध्र०॥

॥नारद बोले असुराप्रतिमग, वर्तमान त्या सांगे॥

॥वैसल्यासितूं स्वस्थ कसावा, शत्रु उदेली मागे॥१॥

॥याहुनी पुससी अंपूर्व मजला, काय कथूं मी तुजसीं॥

॥शत्रु उदेली स्वस्थ तूंचहें, अंपूर्व कथ कम मजसीं॥२

ना०—राजा, या स्वरूपास तूं मुकशील असे मला वाटते. तुझा शत्रु या भूतलीं प्राप्त झाला असून तूं स्वस्थ आहेस हे अंपूर्व कमी काय? याहून अंपूर्व कोणते?

शंब०—माझा शत्रु? भूतलावर? काय गोष्ट आहे.

साकी.

॥ऐकें भूपा तूं ॥मुकशील वाटे स्वरूपा तूं॥ध्र॥

॥स्वस्तमानसे आतां जाउनी, सांपडेल माराया॥

॥यत्न केलिया न सांपडे मग पुढती तुज गा राया॥१

ना०—रे शंबरासुरा, तुझा शत्रु जसा सांप्रत मारा-

वयास सांपडेल तसा पुढें यत्न केल्यानैही सांपडणार नाहीं. याउपर तुझी मर्जी.

शंभू०---हे नारदमुनी, आपण सांगतां तें सर्व खरें व तद्वध करण्यास मी सिद्ध आहे. पण शत्रु कोठें आहे तो दाखवा.

साक्या.

॥ जातों स्वस्थाना, झाली वेळ संध्या ॥
 ॥ स्नाना ॥ ध्रु० ॥ पश्चिम देशीं द्वीप, ॥
 ॥ द्वारका नगरीं यादव कुळीं ॥ श्री- ॥
 ॥ कृष्णासीं पुत्र जन्मला, तुझी उपटिल ॥
 ॥ तो मुळी ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण पत्नी ॥
 ॥ रुक्मिणी, इचे मंदिरीं तो राहे ॥
 ॥ आणुनि त्यासीं कपटें, करणें उचित ॥
 ॥ तुज जें वाहे ॥ २ ॥

ना०---पश्चिम देशीं द्वारका पुरीं यादव कुळांत श्रीकृष्णास पुत्र झाला आहे तो तुझा शत्रु. रुक्मिणी श्रीकृष्ण पत्नी इचे मंदिरीं आहे. त्यास आणून उचित करणें तें कर माझा स्नान संध्येचा वेळ झाला. मी स्वस्थानीं गमन करितों.

(नारद जातात त्यास सर्व नमतात.)

आर्या

प्रथमारंभीं शत्रु, काबिज करणें मनांत आणून ॥
 त्वरित गतीनें उठला, मनिं यत्किंचित कार्य
 जाणून ॥ १ ॥

॥ ऐक प्रधाना जातों, मुनिने कथिलें ॥

॥ स्व कार्य साधाया ॥ यास्तव करणें ॥

॥ ऐसैं, जेणें राष्ट्रा न होय बाधा या ॥

॥ २ ॥ ऐसैं कथुनी गेला, असुर त्वरें ॥

॥ द्वारकापुरावर तो ॥ जेवी पतंग जाई, ॥

॥ विज्ञवाया ज्योतिकापुरावर तो ॥ ३ ॥

शं०—प्रधाना, नारदमुनींहीं कथन केलेल्या कार्यास मी गमन करितों. त्वां राष्ट्राचा वंदोवस्त ठेवावास.

('असैं ह्मणून उठतो.)

प्र०—फार उत्तम महाराज.

(सर्व नमतात. नंतर शंकरासुर जातो.

मागाहून सर्व जातात.)

प्रवेश १० वा

स्थल.

द्वारकेत रुक्मिणीचें मंदीर.

पात्रें.

सूत्रधार (मंडळी सह.).....	नाटककर्ता.
विदुषक.....	त्याचा सोबती.
रुक्मिण.....	श्रीकृष्णपत्नी.
(लवंगी) व (झबकी)	रुक्मिणीच्या दासी.
श्रीकं०.....	द्वारकाधिपती.
मदन.....	रुक्मिणीचा पुत्र.
शंभरासुर.....	असुर राजा.
नारद	ब्रह्मतनय.
पुरोहित.....	श्रीकृष्णाचा.

वि०—अहो सूत्रधार, धांवाया !

सू०—कारे ?

वि०—अहो, तो राक्षस या रुक्मिणीच्या मंदिरांत येत आहे मी तेथुनच आलों येऊन मुलास घेऊन गेला नाही ना पण ? तें मूल कोठें दिसत तर नाही ?

सू०—आतां दिसेल. मुकाद्यांनीं पहा. आपलें पहाण्याचें काम.

(इतक्यांत पडदा उघडतांच. रुक्मिण पुत्रासह मंचकीं व जवळ उभ्या दासी अशी प्रवेशते.)

रु०—लवंगे, आज कांहीं मळम आहे कागे? माझे कपाळ दुखते.

लवंग०—तो अर्क आणू? आज हवा तशीच आहे.

रु०—नको, इतके दुखत नाही. (असें लणून आडवी होते. ती तिला झोंप लागते. ते पाहून लवंगी.)

लवंग०—झत्रके, वाईसाहेबांस झोंप लागली आहे. माही जरा आंग टाकते. मुलाकडे जरा लक्ष ठेव. (ती निजते.)

झत्र०—(आपल्यासींच.) सर्व झोंपीं गेलीं. आपणही जरा आंग टाकावे. (असें लणून आंग टाकते. ती तिलाही झोंप लागते.)

(इतक्यांत शंकरासुर यतो.)

कटाव.

॥ द्वारकेंत गडवडझाली, रुक्मिणी मंदिरीं ॥ध्रु०॥
 ॥ त्वरेकरोनी असुर निघाला, शीघ्रगती द्वारकेंत
 आला. ॥ रुक्मिणी मंदिरीं सहज पोहोचला, चं-
 हूंकडे अवलोकू लागला. ॥ पहातां शिशुसीं बहुत
 हर्षला, घेऊन त्यातें मार्ग पकडला ॥ दश दिव-
 सांतचि शिशुसीं नेला, ऐसा दुष्टे कहर केला ॥
 ॥ रामसुत लणें नभितो त्याला, रक्षिता प्रभू
 शीरीं ॥ १ ॥रुक्मिणी ०॥१॥

शंकर०—(सर्व झोंपीं गेलेलीं व रुक्मिणीचे सन्निध

पुत्र मदन निजलेला हें पाहून हर्षित होत्साता पुत्रास घेऊन जातो.)

(इतक्यांत रुक्मिण जागृत होते.)

रु०—लवंगे, अगे श्वके.

(त्याजागृत होतात.)

दासी. }जी बाईसाहेब, काय आज्ञा.
दोन्ही. }

रु०—अगे, मूल कोठें दिसत नाहीं? (दासी कांहीं बोलत नाहीं व मूल नाहीं. हें पाहून शोक करिते.)
(इतक्यांत श्रीकृष्ण येतात.)

श्रीकृ०—हे प्राण प्रिये, एकाकीं शोक करण्याचें कारण काय?

रु०—प्रियकरा, पुत्र प्रात्पीस्तव आपणास महत् संकट घालून पुत्रप्रात्पी करून घेतली. तें बालक, मज व दासींस काळझोप येऊन सुस्त निजलीं व जागृत होऊन पहातों तों पुत्र नाहीं. पुत्र वियोग सोसत नाहीं. आतां हा प्राण जाईलतर वरें.

(हें ऐकून श्रीकृष्णही शोक करितात.)

(इतक्यांत नारद व पुरोहित येतात.)

नार० }
व } हे गोपालकृष्णा उभयतां शोकातुर कां ?
पुरोहित }

श्रीकृ०— हे पुरोहित, अहो नारदमुनी, मम गृहीं सर्व कांहीं अनुकूलता होती, परंतु पोटीं पुत्र

'नाहीं. तो व्हावा एतदर्थ तप करून श्री शंकरा पासून पुत्र प्राप्ती करून घेतली. त्या पुत्रास कोणीं घेऊन गेलें. जरी पुत्र न होता तरी इतकें दुःख न होतें.

पुरो०—महाराज, जन्मकालचे गृहावरून योग तसाच होता व पुढें तो द्वादश वर्षाहीं घरीं यावा असा योग आहे. मग आतां व्यर्थ शोक कां? शोक त्यजावा.

साकी.

॥त्यजणें शोकासीं ॥काय कथणें तुजसीं॥धृ॥

॥जाणुनि सर्वही व्यर्थ शोककां, करिशी स्त्रीसंगानें॥

॥गुप्तराहुनीं द्वादश वर्षें, येईल गृहीं रंगानें॥१

ना०—हे गोपालकृष्णा, स्त्रीसंगानें व्यर्थ शोक कां? द्वादश वर्षाहीं पुरोहितांच्या सांगण्याप्रमाणें आनंदें गृहीं येईल. सर्वजाण सर्वेशा शोक त्यजावा. माझे स्नानसंध्येचा वेळ झाला मी स्वस्थानीं गमन करितों.

(नारद जातात.)

पुरो०—महाराज, शोक त्यजावा. मीही गमन करितों.

(पुरोहित जातात.)

श्रीकृ०—हे प्राणसखे, पुरोहित व नारदमुनी यांहीं कथिलें तें ऐकिलेंना? आतां व्यर्थ शोक कां? ईश्वरी संकेतानें होणें तें होईल. शोक त्यजणें, मुनींनीं

कथिलेले कधींही असत्य होणार नाहीं. धैर्ये द्वादश वर्षे काढिलीं पाहिजेत. शोक त्याजावास, मीही स्व-मंदिरीं गमन करितों.

(श्रीकृष्ण जातात.)

(पडदा पडतो.)

प्रवेश ११ वा.

स्थल.

सागर किनारा.

पात्रे.

सूत्रधार. }नाटककर्ता
मंडळीसह }

विदुषक.....त्याचासोबती.

शंभरामुर.....असुर राजा.

पोठ्या व वाल्या.....मच्छुमार लोक.

यच्छु..... { शंभर मदनास सागरींटा-
कील त्यास गिळणारा.

वि०—अहो सूत्रधार, आतां काय उपाय करावा? तो असुर रुक्मिणी मंदिरीं आला. तेव्हांच मीं वोलणार होतो. पण तुहीं आपला पहाण्याचा अधिकार लपून लपणालांत. अतां तें अर्भक तो शंभरामुर घेऊन

गेला. त्याचा पाठलाग करित या समुद्र किनाऱ्या
पावेतो आलों पण इतक्यांत चुकामुक पडली. तुर्हीं
तरी पहा. नाहींतर तो टवळीचा मारील हो.

मू०—रे त्या मुलास आपण काय राखणार? ईश्वर
राखील.

(इतक्यांत शंभरासुर मुलासह येतो.)

शंभ—(मूलहातांत त्याजकडे पाहून आपल्यासींच.)
काय हा माझा शत्रु! याला काय करावें? हा समुद्र
किनारा, येथोन यास समुद्रांत फेकावा हेंच उत्तम.
याला काऊन येक दाढ सुद्धां भिजणार नाहीं. (असें
ह्मणून समुद्रांत फेंकून जातो व त्या फेंकलेल्या रुक्मि-
णी पुत्र मदनास सागरीं मच्छ गिळतो.)

(इतक्यांत मच्छमार येतात.)

पो०—र धगरीच्यो बाल्यो. आज ह्यावरा न्हाय घवलो
भाईर, मग कसा? चलाचो क नाय?

बा०—लोकासनीं नाय घवलो त्यांत आपल्याला
काय? सांनची बाईल घरांत घेईल? गाराविच्या सकल
टावना भिक मागली सांनचो कोरड्याक तरी! लोट
होडकां, वगतस काय? भोसरीच्या.

(होडी लोटतात व चकवा ह्मणत जातात.)

चकवा.

॥ करीकृपा श्रीरंगा ॥ भवभंगा ॥ तुजमीं नमूं कसा ॥
॥ धृ० ॥ घरीं पोरें बाळें सारीं ॥ कितोघालूं ॥
॥ पोटागा ॥ भव० ॥ १ ॥ जातीं दन्याला ॥
॥ मासली मारया ॥ संसार लागलो मागा ॥

॥ भ० ॥ २ ॥ नये नमन्या अज्ञानीं मीं ॥ के- ॥
 ॥ वि विनऊं सांगा ॥ भव० ॥ ३ ॥ रामसुत ॥
 ॥ कविप्रार्थुनी विनवी ॥ देखिचरणीं तूं जागा ॥
 ॥ भव० ॥ ४ ॥

[असा चक्रवा ह्णत जातात, तों मच्छ (जा-
 णें मदनगिळिलातो.) दृष्टीस पडतो तो पाहून.]

पो०—र वगतस काय. जालां टाक. तो वग, तो
 वग, तो वग. संवाल, संवाल, संवाल. मोटो आलो.
 टाक टाक जालां.

वा०—(जालें टाकतो तों मच्छ सांपडतो त्यास
 पाहून.) पोशो. मासो लय चुकट! काय झगागतय!
 सरगा काय!

पो०—चल वराच घवलो. सांजावलां. दिसभर
 गेलां पर वरां झालां सरगाचसा वाटतां. पन काय च-
 काकतोयरे? भेट नेवो जोगो.

वा०—हो, हो. आपल्या राजाला भेट न्हेंऊं.

पो०—हो, खरी गोष्ट चला.

(असा विचार करून त्यांचा राजा पुत्र टाकणारा शं-
 वरासुर, यास भेट देण्याकरितां जातात.)

प्रवेश १२ वा.

स्थल.

शंभरासुराची, कचेरी.

पात्रे.

मूत्रधार } नाटक कर्ता.
(मंडळीसह.)

विदुषक..... त्याचा सोबती.

पोशा व बाळ्या } मच्छुमार. राजास
मच्छुभेट देणारे.

मच्छु..... मदनास गिळणारा.

शंभरासुर..... असुरराजा.

प्रधान- } (शंभरासुराचे
सेनापती. } (कचेरीचे लोक.
भालदार. }

अर्जदार..... शंभराचे रयते पैकीं मनुष्य.

भा०—राजाधिराज शंभरासुर राज्य महाराज.
(असें ल्हणून प्रवेशतो.)

(त्याच्या मागून शंभर येतो.)

शं०—भालदार, कचेरींत कोणी आले नाहीं ?
जा प्रधानास बलाव.

(इतक्यांत प्रधान व सेनापति येतात.)

प्र०—महाराज, चरणाप्रत वंदन करितों.

शं०— कल्याण.

से०—महाराज, चरणाप्रत वंदन करितौ.

शं०— कल्याण. रे प्रधानजी, रे सेनापती.

प्रधा० }
 व. } —आज्ञा महाराज.
 सेना० }

शं०—रे कार्यभाग ज्ञाला. नारदमुनींहीं कथन केल्याप्रमाणे द्वारकैत जाऊन त्या कार्यास आणून समुद्रांत फेंकला. आतां आपणांस काय भितो आहेरे?

सेना०—महाराज, शत्रु जिवंत असता ल्हणून काय भितो होती? शत्रु ल्हणजे विशादकाय? एक क्षणांत न्यास काऊन टाकला असता. हां, आं, आं.

शं०—शाबासरे सेनापती शाबास. सेनापती असावा तर असाच असावा.

प्रधा०—महाराज शत्रु सागरीं टाकला हे उत्तमच ज्ञालें. परंतू यदा कदाचित् जिवंत असता ल्हणून त्याच्याने काय होणार होतें? आपला पराक्रम काय, आपलें सैन्य किती, तशांत आपले राष्ट्रा भोवते जागोजाग पहारे, तेणें करून शत्रूस आंत येण्यास मार्ग तरी सांपडता काय ?

शं०—शाबासरे प्रधाना शाबास. (इतक्यांत भालदार पुकारतो त्यास.) भालदार कां पुकारलासरे ?

भाल०—मराज कोईक अर्जदार आके द्वारपर खडाहै सरकार.

शं०—सोड, त्यास आंत येऊंदे

अर्ज०—(समोर हात जोडून.) महाराज, थोडे दिवसांवर माझा व माझे भावाचा वडिलोपार्जित इष्टे-टिचा तंटो आपले समोर चालला, त्यांत माझ्या भावा-ने आपणास नजराणा दिल्यावरून मला गांवा बाहेर हांकून लाविले व भावास इष्टेटिचा मालक केला आ-हांत त्यास मी त्या इस्टेटीचा खरा भागदार आहे. या स्तव मला त्या इस्टेटीचा मालक कराल तर मी सरका-रास आज त्या इस्टेटीपैकीं $\frac{1}{4}$ देणेंस कबुल आहे.

शं०—ठीक. चतुर्थांश देणार?

अर्ज०—जीहोय.

शं०—कायरे प्रधाना कसे?

अर्ज०—प्रधानजीस सर्व ठाऊक आहे सरकार.

प्रधा०—ठीक आहे. महाराज, कारण या अर्ज दाराचा बाप व हल्लीं इस्टेटीचा उपभोग घेणाराची आई हीं, सख्या माऊस बहिणीचीं मुले. त्यास अर्ज दार भाऊ खरा. तशांत नजराणा देत आहे. तर सेनापती.

से०—काय आज्ञा?

प्र०—अर्जदारा बरोबर जाऊन चतुर्थांश घेऊन अर्जदारास मालक करा.

शं०—हां बराबर गोष्ट. प्रधान असावा तर आ-साच असावा. माझ्या मनांतिल न्याय सांगितला. जा.

उठा सेनापती. प्रधानजीचे सांगण्या प्रमाणे करा.
जारे अर्ज दार.

(अर्जदार व सेनापती जातात इतक्यांत भालदार पुकारतो.)

शंब०—भालदार कां पुकारलास?

भा०—महाराज आपके खातर कोळी कुच नजरा-
णा लेके द्वार पर खडाहै. और मुजरा करने खातर
अंदर आनेकी अरज करताहै.

शंब०—सोड, येऊंदे.

(भालदार सोडतो कोळी येतो.)

साकी

॥ राजस हा सरजा ॥ देई गृहीं जाणेंस रजा ॥ध्रु०॥

॥ मच्छमार तैं नमोनि विनवित, क्षणो क्षणीं
गा भूपा ॥ भेट मच्छ हा तुजसीं आणिला,
आवलोकीं या रूपा ॥१॥

को०—राजा तुका नमतां. राजा हा मासो तुला
भेट आनलोय याचो रूप वग.

शंब०—(मच्छ पाहून.) शावास पोशा. मासा तेज
वान खरा. हा सरगा कायरे?

पो०—सरगाचसा वाटतो.

ओवी.

॥ राया आणखीं ऐकणे ॥ माझ्या हयातींत
पहाणे ॥ किंवा कणीं श्रवणें ॥ नसे इतुके म-
च्छ रूप. ॥१॥

पा०—राज्यो. याचे चक्राक रूपा सारको दिसरो आजवर मासो वगळो पण नाय डोल्यान, आनीं ऐकळो पन् नाय कानान.

शंब०—प्रधानजी, यास ईनाम योग्य देणें. जारे प्रधाना वरोवर.

(प्रधान व मच्छ मार जातात.)

शंब०—(भालदाराकडे पाहून) हा मच्छ रतीकडे पाकास्तव पाठवा लणून प्रधानजीस कळोव. जा, प्रधानाकडे घेऊन. मी-अंतरगृहीं जातो व प्रधानास-ही सांग कीं, मच्छपाक उत्तम करवावा.

(शंबरासुर जातो व मच्छ भालदार नेतो.)

प्रवेश १३ वा.

स्थल.

शंभरासुराची पाकशाळा.

पात्रे.

सूत्रधार (मंडळीसह).....नाटककर्ता.

विदुषक.....त्याचा सोबती.

सेवक.....रतीचे तैनातीस शंभरासुराने }
पाकास्तव दिलेला. }

रती..... { मदन स्त्री शंभरे वनीहून आणून
पाकशाळेवर ठेविलेली,

नारद.....ब्रह्मतनय.

मच्छ.....मदनास गिळणारा पाकास आलेला.

मदन.....रुक्मिण पुत्र मच्छ चिरतां निघालेला.

सू०—रे विदुषका, तूं आलीकडे अगदींच
बोलेनासा झालास हे काय ?

वि०—सूत्रधार, तुझीच सांगितलेंत कीं, मुका-
ल्यानें पहा. तें पहातों. काय बोलूं ? त्या रुक्मिणी
पुत्र मदनाचें मला दुःख झालें आहे. त्या समुद्र
किनारीं तो राक्षस पाहिला. पुढें काय झालें तें समज
लें नाहीं. मी तो प्रसंग पाहून बेशुद्ध झालों.

सू०—रे त्या पुत्राचें मलाही वाईट वाटतें. त्या
असुराने त्यास समुद्रांत टाकला. असो ईश्वरी लिला

अगम्य आहे. आतां सावध हो. ही त्या टाकणाऱ्या असुराची पाकशाळा. येथील अधिकार लणजे मुख्यपणा ती वनींहून आणिलेली रती तिचा आहे. सावध हो, सावधहो. नीट पहा. घाबरूं नकोस. ती पहा रती आली.

(इतक्यांत रती येते.)

र०—सेवक कोठें गेला ? पाकशाळा उघडी ! काय हे ! (असें आपल्याशींच म्हणते तो सेवक येऊन.)

से०——वाईसाहेब, वाड्यांतून बलावणें आलें होतें. तिकडे उभाउभी आपण स्नानांत गुंतल्याचें सांगून यावें लणून गेलों, पण तिकडे जरा उशीर झाला.

र०—कां उशीर कां ?

से०——वाईसाहेब, कोणी मच्छ भेट आणिली होती. ती सरकारांनीं प्रधानजीस आपणाकडेस पाकास्तव पाठविणेंस सांगितलें व आणणारास इनाम देण्याचें सांगितलें त्या प्रमाणें आणणारास इनामाची चिठी जामदारखान्यावर होण्याची ती झाली. नंतर भेट माझ्या हातीं आली- तेव्हां जरा उशीर झाला.

र०—भेट कोठें आहे?

से०—तिकडील वस्तूचे आवक फडताळांत.

र०—आण पाहूं. (सेवक पडद्यांतून मच्छ आणितो व पुढें ठेवितो.)

से०—बाईसाहेब, मोतीबागेत जाऊन येतो. मेज-
वानीची मुदत आली, कांहीं कमजास्त असेल ती
तयारी करितो.

र०—हो, हो. जा बरोच आठवण केलीस. तें श-
स्त्र इकडे दे.

(सेवक शस्त्र देतो व जातो.)

छंद.

॥शस्त्र घेउनी हस्तकीं रती, मच्छ पाहुनी क-
रि विचार ती॥ ॥तेजवान हा मच्छ कां दिसे,
जास्त कांहीं तरी यांतरे असे॥ १॥ ॥फोडण्यास
त्या शस्त्र वाहिलें, फोडतां तया नवल पाहिलें॥
स्तव्य जाहली ती मनांतरीं, सजिव देखतां वा-
ळ अंतरीं॥ २॥ ॥ हृदयीं तिणें ईश रेखिला,
प्रभुकृपें मुनी द्वारीं देखिला॥ ॥त्रैसवी तया यो-
ग्य आसनीं, नमुनि हर्षली आपुल्या मनीं॥ ३॥

र०—(आपल्याशींच मच्छ पाहून.) रे रे, हा म-
च्छ इतका सतेज कां? यांत कांहीं तरी वस्तु असावी.
असो. फोडून तर पाहूं या. (असें लपून चिरते, तो
आंत सजिव मद्रन पाहून.)

र०—शिव, शिव, हे कैलासपते, हे काय?

(इतक्यांत नारद प्रवेशतात त्यांस द्वारीं पाहतां-
च सामोरी जाऊन.)

र०—हे नारद मुनी (समोर आसन होतें त्याजक-
डे बोट दाखऊन.) या आसनीं वसावें. हे मुनिश्रेष्ठा,

चरणाप्रत वंदन करितें. आपले या वळेचे आगमना-
नें मानसीं जो आल्हाद झाला तो काय कथूं? परंतु,
(इतकें लणून स्तब्ध उभी राहते.)

पद.

॥स्वामी जी इतिहास कथणें मला॥ स्वा.
मि०॥धृ०॥ हे वालक या मच्छा उदरीं, सां-
पडले मजला ॥१॥ स्वा०॥१॥ सुत कवणा-
चा कैसा या उदरीं, राहिला स्वस्त जला॥
स्वा०॥२॥ असुरें पाकास्तव या मच्छा, धाडो-
नियां दिधला॥स्वा०॥३॥ या शस्त्रें या मच्छा
चिरितां, वृत्तांत हा घडला॥ स्वा० ॥४॥
रामसुत लणें राति हृदयातें, विचार बहु पड-
ला ॥ स्वा० ॥ ५ ॥

१०—मुनिश्रेष्ठा, शंभरासुरें मच्छाचे पाकास्तव
मच्छ मजकडे पाठविला. त्याला याशस्त्रें विदारितांच
आंतोन हे सतेज, सजीव, सकुमार वालक सांपडलें.
तर हे कीणाचें? मच्छ उदरीं जळांत राहिलें कसें?
या विचारांत मीं आहे. तर स्वामी कृपाकरून इतिहा-
स या गोष्टीचा कथावात.

(नारद आसनीं बसतात.)

पद.

सुंदरीग वृत्तांत कथितो तुला ॥ सुंद० ॥ धृ०॥
जाळियेला तव पति त्या सांभें, वनिवरें दिधला
तुला ॥ सुं० ॥ १ ॥ रुक्मिणीचे उदरीं हा ज-

न्मुनी, कृष्ण कृपे राहिला ॥ सु० ॥ २ ॥ सांभ
कृपावरे हस्तींतुझिया, सांभाळीं पति आपुला ॥
सु० ॥ ३ ॥ विवाह गांधर्व लाऊनी जातो, आपु-
लिया मी स्थला ॥ सु० ॥ ४ ॥ रामसुत कर
जोडुनी प्रार्थी, धैर्ये रहावे स्थला ॥ सु० ॥ ५ ॥

ना०—हे रती, तुझापती शंकरे जाळले दिवसा
पासून तू वनीं फिरत होतीस, त्या वेळीं शंकराचे
आगमन होऊन त्यांहीं जो तुला वर दिला त्या वरे
करून हा कृष्णसुत मदन रुक्मिणी पोटीं जन्मले-
ला जो तो कृष्णकृपे जळीं स्वस्त राहून आज तुझे
हातीं सांपडला. हा तुझापती. याचे रक्षण त्वां क-
रावेस. हा किशोर कियेक काळ तुलाच दिसेल. तुलां
उभयतांचा गांधर्व विवाह लाऊन जातो, स्वस्त मानसे
रहावे. माझे स्नान संध्येचा वेळ झाला यास्तव मीं स्व-
स्थानीं गमन करितों.

(असे लक्षण गांधर्व विवाह लावितात. लक्षणजे
हातांतील विण्यावर हात मारून जाणेत उठतात.)

२०—मुनि श्रेष्ठहो, चरणाप्रत वंदन करितें.

ना०—अखंड सौभाग्यवती. (असे लक्षण जातात.)

(इतक्यांत सेवक येतो.)

सि०—वाई साहेब सर्व तयारी आहे. परंतु एक
वेळ आपणही नजर टाकण्यास चलावे.

२०—चला, पाक तेथेच करूं.

(जातात.)

प्रवेश १४ वा.

स्थल.

शंभरासुराची कचेरी.

पात्रे.

सूत्रधार.	}नाटककर्ता
मंडळीसह		
विदुषक.....		त्याचासोबती.
शंभरासुर.....		असुर राजा.
प्रधान.....	}	शंभराचे.
हेर. (बातमीदार.).....		
भालदार.....		

वि०—सूत्रधार काय आश्चर्य हे ? त्या रुक्मिणी पुत्र मदनाचे कस कसे हो शाले ? आणि सांप्रत त्या रती गृहीं मजा मारतो आहे हो.

सूत्र०—रे ईश्वरीलीला अगम्य आहे. हळूचोल. ही शंभराची कचेरी. कोणी ऐकिले तर वेड होईल.

(इतक्यांत भालदार पुकारत येतो व मागाहून शंभरासुर ही येतो.)

शंभ०—भालदार.

भाल०—जीसाव, वंदा हजरहै.

शं०—प्रधानास बोलीव.

(भालदार जातो व प्रधानास घेऊन येतो.)

प्र०—महाराज, चरणाप्रत वंदन करितो.

शं०—कल्याण, वसवैस.

(प्रधान वसतो.)

शं०—प्रधाना, आजसुमारें १०।११ वर्षें होत आलीं. मोतीवागांत मेजवानीचा थाट झाला होता, तसा थाट आजपवेतो पुष्कळ मेजवान्या झाल्या पण झाला नाहीं. तर मोतीवागांत तशा थाटाची मेजवानी थोज्यादिवसांत करण्याचा बेत ठेवावा.

प्र०—ठीक आहे. सरकार थाट ल्याहूनही अधिक होईल. परंतु मच्छ मारानें मच्छ आणला होता व त्याचा रतीनें पाक करून पठविला होता, त्या पाकाची साम्यता होणें कटीण.

(इतक्यांत हेर येतो.)

साक्री.

(भाषा हिंदुस्थानी.)

सुनोमेरे महाराजा देखा नहीं जात राजा ॥ध्रु०॥
हेर आया और मुजराकरके, बोलत सामी मरुंगा॥
॥ ऐसा देखा खातर विनती, अभे होय तत्र.
करुंगा ६१॥

हे०—महाराज, मुजरा करताहूं अभे होय तत्र कुच विनती करुंगा. ऐसी बात देखानहि जाती!!

शं०—बोल, बोल. अभय आहे.

साकी.

भाषा हिंदुस्थानी.

॥ सुनो मेरे महराजा. ॥ देखा नहीं जात राजा ॥ ध्रु० ॥

॥ घुमते घुमते आपलरकीजो; रती द्वार हम
आया ॥ देखा रतीकुं उनसें लगते, ओहे किस-
की जाया ॥ १ ॥हे०—महराज, घुमते घुमते रती, मंदीरकुं गयेथे,
सो आप लरकी जो रती उसकुं देखा उनसें हमकुं
मालुम होताहै, ओकिसकी जायाहो चुकीहै. उसमें
भूल नहीं: फेर आपकी मर्जी.

शं०—प्रधानजी.

प्र०—आज्ञा महाराज.

शं०—हेरानें सांगितलें हैं खरें काय?

प्र०—महाराज, आज बरेच दिवसांत माझे जाणें
तिकडे झालें नाहीं. हेर सांगतो हैं खरें कसें लणावें?
तसेच स्त्रियांचा विश्वासही कोणी धरावा? तर त्यास्थ-
ळीं जाऊन पाहिल्यावर विचार.शं०—खरी गोष्ट. चला पाहूं. (असें लणून उठतो
व त्याबरोबर सर्व उठतात व जातात.)

मद०—प्रिये, आज कोठें जाणें घडलें होतें? उ-
दास वृत्ती कां?

(रती कांहींच बोलत नाही. हें पाहून.)

मद०—प्रिये, कां बोलत नाहीस? थोडे दिवसां-
वर आपण याच एकांत स्थळीं वसलीं असतां तूं स-
कामां होत्साती मशीं विनोद करूं लागलीस. त्या
काळीं मीं तुला तूं माझी माता आणि असा स्त्रीरूप
विनोद कां करितेस, असा प्रश्न केला. तेणेंकरून तूं-
तें क्रोध आला कीं काय? छीः छीः त्या काळीं मला
कांहींच माहीत नव्हतें. यास्तव त्यां मला पूर्ववृत्तांत क-
थन केलास कीं, आपली माता द्वारकेत आपणाकरि-
तां शोकीं असेल. मीं आपली स्त्रीच आहे. या नग-
रीचा राजा शंवर याणें आपणास सोहेरांतच चोरून
आणून समुद्रीं टाकलें. तेथें मच्छें आपणास गिळिलें.
पुढें ज्या मच्छें आपणास गिळिलें तोच मच्छु मच्छु-
मारें धरलेला या शंवरासुरास नजर केला. तो मम ह-
स्तीं पाकास्तव शंवरासुरें पाठविला. नंतर त्या मच्छास
मीं चिरतांच आंतोन आपण ईश कृपें सजीव
निघालां. तेणेंकरून मीं स्तब्ध झालें. इ-
तक्यांत मुनिश्रेष्ठ नारद प्राप्त झाले. त्यां-
हीं हा तुझापती, शंकर वरें प्राप्त, याचें त्यां पालन
करावेंस असें मजसीं कथिलें. तेणें करून मीं त्यादिव-
सा पासून आपलें रक्षण करीत आहे. मुनींहीं गांधर्ववि-
वाह लाविला आहे. तर आतां आपलें वय यौवन द-
शेंस क्रीडा करण्या योग्य झालें. यास्तव मीं असे वि-

नोद करीत आहे. असापूर्व वृत्तांत कथिलास. तेणें करून त्यादिवसापासून मीं तुझे मर्जोनुरूप सर्व कांहीं हेतु पूर्ण करीत असतो. त्या दिवसा नंतर बहुत वेळ आनंदें क्रीडाही केली. आणि आजच इतकी उदास एका एकीं आहेस हें काय? असा मज कडोन काय अपराध घडला? प्रिये बोल; उदासीकां?

१०—शिव शिव, प्राणनाथ आपणाकडोन अपराध होईल तरीकसा? सर्वस्वें यादेहाचे आपण मालक, देहांत करण्याचा अधिकार आपला, आणि असें भलतेंच बोलून व्यर्थ या दासीस पापांत पाडणें पतीस योग्य काय? सर्वस्वें ही दासीच अपराधी आहे.

यद् ०—प्रिये, स्पष्ट सांग कायते. उगाच उदासीकां? हा तुझा असा मुखचंद्र पाहून हा चकोर व्यर्थ विचार सागरीं बुडणार आहे.

छंद

॥ शंभरासुरा जहालि माहिती ॥ पुरुष ठेउनी ॥
॥ क्रीडतेरती ॥ वारता असी कर्णी ऐकितें ॥
॥ आपुलिया विसीं मीं मनीं भितें ॥ १ ॥

साक्या.

॥ याच विचारींजी ॥ जालें दीन विचारीजी ॥
॥ धृ० ॥ दुष्ट येउनीं नेई तुह्यांजरी, तरी म्या ॥
॥ काय करावें ; यास्तव गमतें सौभाग्यपणी ॥
॥ स्वामी पूर्वीं मरावें ॥ १ ॥ स्वामी विनवितें ॥
॥ येशुनी आपण, जावें त्वरित निघूनी ; द्वार- ॥

॥ कैत तरी मातापितरें, सुखी होतील बघुनी ॥

॥ २ ॥

१०—नाथजी, शंबरासुरांस आपण उभयतां क्रीडाकरितों ही माहिती झाली असें ऐकितें. तर जर करितां तो दुष्ट असुर येऊन आपणास नेईल, तर या दासीनें काय करावें? तर स्वामी आपण द्वारकापुरीं गमन करावें, कीं जेणें करून आपणास पाहून माता पितरें सुखी होतील. मला आपले विसीं भिती वाटते. मला माझादेह गमत नाहीं. मला मरण गमतें. सौभाग्यपर्णीं मरणें हें स्त्रियांस उत्तम.

मद०—(रतीची हनुवटी उजवे हाताचे तर्जनी व अंगुष्ठा मधे धरून.) छीः छीः प्रिये काय विचार हा. असुर हणजे पदार्थ काय ? एक क्षणांत त्याचा वध करीन. तूं किमपीही शोक करूं नकोस. मीं त्याच विचारांत आहे, कीं या शंबरासुरास मारून विजयी हो त्साते मातापितरांस भेटूं. या असुरास मारल्या शिवाय स्वपुरीं जाणें योग्य नव्हे. त्वां अशा कुशित कल्पना मनीं आणून किमपीही विचार सागरीं बुडूनयेस. मजसांगातें धैर्य नावेंत बैस. तर कालें करून पैलतोर रूप द्वारकापुरीं थोडेच दिवसीं पोहोंचूं.

(इतक्यांत चौकी पहारा खबरदार हणून रती गृह असुर वेढितात.)

माकी.

॥ कैसें होईलहे ॥ रक्षीं देवातूं लवलाहे ॥श्रु० ॥

॥ शब्द ऐकतां घाबरोनी रती, त्वरें उठती ॥

॥ झाली ॥ चहूंकडे डगमगोनि पाहे, मनांत ॥

॥ ब्रहूती भ्याली ॥ १ ॥

र०—(आसना वरून झट्टीसीं उठून चहूंकडे भय भित पाहून) हे दीन दयाल प्रभो, त्वां रक्षावैस.

मद०—(हातीं खड्ग घेऊन तिजपासीं जाऊन) प्रिये, हे काय? भिऊं नकोस. स्वस्त वैस. असुर ह्मणजे पदार्थ काय, या खड्गें करून आतांच यम-सदनीं पाठवितों. धैर्यधर.

(असें ह्मणून असुरांकडे जातो व रती विसते.)

म०—(असुरां सन्निध जाऊन) हे असुरहो, तुझांस या स्थलीं येणेचें कारण काय? हे सत्वर निवेदन करा, नाहीतर या खड्गें करून तुमचे पंचप्राण यम-सदनीं पाठविणें भाग पडेल.

असु० सैन्य.—(आपल्यासींच) लडकातो छोटाहै, और वात करनेकूं जरावी डरतानहीं. गुलगुल वात कैसी करताहै. अच्छा.

(त्यांतील सरदार मदनाकडे पाहून.)

सर०—क्यौंवे मूरख, तेरा नाम क्या, और तेरा बापका नाम क्या, किदरका रहेनेवाला, और उदर कायके खातर आया, सो कहदे. हमकूं तो तोरी जान लेने खातर शंभरासुरनें भेजाहे? समजा. भागजा, नहिंतर अब जानकी आशा छोडदे.

मद०—छी: मूरख, जान लेनेवाला आदमी नाम-गामका मतलब नहिं रखता. ओ वात शादी करनेके

पुछने की हय. सो शादी करने खातर तुजकूं
हय. ऐसा मालुम होताहय.

—अच्छा, ओ समसेर लडकी साथ तेरा त्रि-
हय. तसहूं देखले.

म०—छी: मुरख, मोहोसै बकवा करने वाला
आदमी क्या करने हय. देखले ओ खड्गसै तूमेरेकूं
तुमेरे बाप, दादा पास भेज देताहूं. लढने खातर
आ जा.

(असुर सैन्य व मदन लढतात. मदन
विजयी होतो इतक्यांत शंवर येऊन.)

शंब०—रे कार्क्या, रे मूर्खा, मम सैन्याचा पराभव
केलास लणून मोठा बलाढ्य झालास असें समजूं न-
कोस. तूं बालक आहेस, आह्लां कपटी राक्षस राजांसीं
युद्ध करणे तुला माहित नाहीं. तुझे बाल्यत्व पाहून
मला दया उत्पन्न होते. तर तुझा अपराध क्षमा कर-
तां. जा, युद्ध करून थकला असशील, पलायन कर.

म०—छी: पलायन करणे आमचा धर्म नव्हे.
तुजसारखे दुष्ट असुरांचा वध करावा हेंच आमचें क-
र्तव्य. सत्वर युद्धास सिद्ध हो. हतविर्या सारखी उगा-
च बलगना कां करितोस?

शंब०—रे मूर्खा, आह्लां आरक्त स्मश्रु दैत्य. जोंपर्य-
ंत निकरास आलों नाहीं तों या तुजसारखे मानवाच्या
बलगना. रे, गुह्यकी, गांधर्वा, पिशाच्य, उरगी, रा-
क्षसी, या माया तसेंच गदायुद्ध वगैरे युद्धप्रकार हे

प्रसंगीं आलांकडे पाणी भरीत असतात. त्यास मूर्खा पलायन कर. बालहत्येचा अधिकारी मला करू नकोस.

मद०—छी: छी: रे, तूं श्वशुर याजमुळें मी विचारांत होतो, कीं शस्त्र कसे वहावे? परंतु बरे स्मरण झालें, कीं युद्धीं कोणासही वधण्याचा दोष नाही. तसेच तूं स्वमुखां आपली स्तुती करितोस, त्यास किती पराक्रमी आहेस हेही कळून आलें. तर आतां तुला यम सदनीं पाठविल्यावांचून रहात नाहीं. युद्धास सिद्ध हो. कोणास भेटणें असेल तर भेटून ये. (उभयता लढतात व असे सत्पदिन युद्ध होतें हे रती पहात आहे, इतक्यांत मदन किंचित् हटलासा पाहून.)

धांवा

॥धांवे धांवे वा, मदनारी॥स्मरे मदनाची नारी॥
 पाहासी काय आतां, त्रिपुरारी॥शंवर मदना मारी॥
 धांवे धांवे वा०॥ध्र०॥ ॥राहिले मच्छाचे उदरीं॥
 तव कृपे सागरीं॥आणुनी देसी तूं, मज घरीं॥
 तरी रक्षीं त्रिपुरारी ॥ धांवे धांवे वा० ॥ १ ॥
 ॥सत्पदिन आजी, लढताती॥लढतांपति पडताती॥
 तारे तव कृपेची, दडताती ॥ पुन्हा युद्ध करिताती ॥
 धांवेधांवे० ॥ २ ॥ ऐकुनि रतीची, दीन वाणी,
 आला त्रिशूळपाणी ॥ बुद्धीरस ओती, तैरणीं ॥
 मदनाच्या कार्णी ॥ ३ ॥ धांवेधांवे० ॥
 श्रेष्ठ सात्विकी, सोडीत ॥ खड्गें शिर उडवीत ॥

मदन शंकराचें, हें पहात ॥ ग्रंथीं रामसूत ॥ धावें
धावें० ॥ ४ ॥

१०— (आपल्याशीं) शिव शिव हे शंकरा, हे
मदनारी, तुला विनवते, इकडे लक्ष दे. हे त्रिपुरारी,
सागरीं मच्छ उदरीं मम पतीस त्वांच राक्षिलें. तसेंच
मम गृहीं त्वांच आणून दिलेंस. हे उमावल्लभा, आज
सप्तदिन लढतां लढतां थकून गेले आहेत. कित्येक
वेळीं थकले कारणानें पडताहेत. तथापि त्या असुरास
तव कृपें दृष्टीगोचर न होतां पुन्हां युद्ध करिताहेत.
तर हे गिरीजारमणा, आतां या दीन दासीवर कृपा
करून यश द्यावें. हीच या दिनाची विनंति. शंभो,
तुझे स्तुती, तुझा स्तव, तुझे गुणानुवाद लेखनास मी
अशक्य यांत काय संशय? सहस्र मुखें शेष स्तुती स्त-
वास अशक्य आहे. तसेंच गुणानुवाद लेखनास अठ-
राभार वनस्पतीची लेखणी, समुद्राची शार्ई, पृथ्वीचा
कागद हें ही चित्रगुप्तास पुरणार नाहीं. तर हे त्रिपुर
छेदका, ही दीन दासी तुझे स्तुती, तुझा स्तव, तसेंच
च गुणानुवाद लेखन, हें काय करणार? आतां
मी काय करूं? शंकरा कृपा करावी हेंच मागतें.

मद०— (आपल्याशीं) रे रे, या दुष्टावर मी
अनेक प्रकारच्या माया सोडल्या, परंतु श्रेष्ठ सात्विकी
सोडिली नाही, तरी सोडूंया. (असें लपून
सोडितो.)

शंब०— मूर्खा, आज सप्तदिन युद्ध करून थक-

ला आहेस, पलायन कर.

मद०—हे असुरा, हे मम श्वशुरा, मला श्रम मुळींच झाले नाहीत, तुझी मला दया आली आहे यास्तव तुला सरणशय्येवर समरीं सुखाचें शयन करवितो. स्वस्त सुखें शयन कर.

(असें लणून त्या असुराचें (शत्रूंचें) शीर खड्गें छेदितो. तें शीर गगनपंथें उडते. इतक्यांत रती पाहून सन्निध येऊन.)

र०—(मदनाचे पायीं शीर ठेऊन) स्वामीराज, विरश्रीतें लजून या दासीकडे अवलोकन व्हावें.

मद०—प्रिये, तुजप्रत कल्याण असो. उठावेंस.
(रती उठते. उभयतां आसनीं बसतात.)

मद०—प्रिये, ईश कृपेनें सर्व कांहीं हेतु पूर्ण झाले. आतां येथून सर्व योग्य व्यवस्था करून स्वपुरी जी द्वारका तेथें येथील अमोल्य वस्तु घेऊन गमन करूं. प्रस्तुत नगरीं चलावें.

र०—चलावें.

(उभयतां जातात.)

प्रवेश १६ वा.

स्थल.

श्रीद्वारका कृष्णकचेरी.

पात्रे.

सूत्रधार. (मंडळीसह.).....	...नाटककर्ता.
विदुषक.....	...त्याचा सोबती.
श्रीकृष्णश्रीद्वारकाधिश.
उद्धव व अक्रूर.....	...श्रीकृष्णसखे.
मदनश्रीकृष्णाचा पुत्र.
रती.....	...मदनाची स्त्री.
बंदीजन.....	...शंभराचे मदनने सोडलेले.
चोपदार.....	...श्रीकृष्णाचा.
पुरोहितश्रीकृष्णाचा.
गत्राळ्या.....	...पुरोहितशिष्य.
रुक्मिण.....	...श्रीकृष्णपत्नी.
नारद.....	...ब्रह्मसुत.

वि०—अहो सूत्रधार, या द्वारकेत मला कशास आणले? माझी बायको मी घरीं जातांच माझा प्राण घेईल.

सु०—कारे, बुवा ?

वि०—अहो, आली वैष्णव या शिवाचे नगरांत आलो लणून.

सू०—शाबास! हे शिवाचे नगरका? तूंखरा वैष्णव दिसतोस. मुर्खा, वैष्णवाची पुण्य भूमी जी द्वारका ती ही होय. येथे येण्यास कित्येक वैष्णव लाळ घोंटीत आहेत. येथे दैवत वैष्णवी कृष्ण वसते.

वि०—असेका? बरेतर त्या श्रीकृष्णाचे दर्शन आह्मांस करावा. लणजे आह्मी कृतकृत्य झालो.

सू०—होहो. ते पाहा येत आहेत. (इतक्यांत.)

(चोपदार ललकारतो व श्रीकृष्ण येतात.)

श्रीकृ०—चोपदार, उद्धव व अक्रूर यांस बोलीव. तेकां आले नाहीं?

(इतक्यांत उद्धव व अक्रूर येतात.)

उद्धव.

व

अक्रूर

} हे गोपाल कृष्ण महाराज, चरणाप्रत वंदन-
करितो.

श्रीकृ०—हे उद्धव अक्रूरहो, तुह्मांप्रत कल्याण असो. वसावे.

(उद्धव व अक्रूर वसतात.)

श्रीकृ०—हे उद्धव अक्रूरहो, आज तुह्मांस येण्यास आवधी कां झाला?

(इतक्यांत चोपदारा जवळ वंदीजन येतात.)

चोप०—(वंदीजनांस पाहून.) तुम कोनहो.

वंदी०—अहो चोपदार साहेब, कांहीं शुभवार्ता सांगण्यास आह्मी श्रीकृष्ण दर्शन इच्छितो.

चोप०—अच्छा. वदीं देके पुछताहूं. फेर हुकम हुवा तव अंदर छोड देयेंगे. तुम उदर खडे रहेना.

(चोपदार श्रीकृष्णाकडे येऊन.)

चोप०—महाराज, द्वारपर कोई मुसाफर लोक आके खडेहैं. और आपकू कुच शुभत्रात कहने खातर अंदर अनिकी परवानगी मंगतेहैं.

श्रीकृ०—सोड; त्यांस आंत येऊंदे.

(चोपदार जाऊन त्यांस आंत सोडितो.)

श्लोक

॥ येवोनि वंदी जन शंभराचे ॥ नमूनि कृष्णा
वदती स्ववाचे ॥ येतो सपत्नी सुत तूमचाकीं ॥
॥ रतीपती जो धनि आमुचाकीं ॥ १ ॥

बंदी०—हे गोपाल कृष्ण महाराज, चरणाप्रत वंदन करितों. आह्मीं शंभराचे वंदीजन, आह्मांस आपले प्रतापी पुत्र जे मदन महाराज, यांहीं जिवदान दिल्लें. व ते शंभरास मारून विजयी होऊन आपले दर्शनास सपत्नीं येत आंहंत.

(श्रीकृष्णास आनंदाशू येतात व स्तब्धहोतात. त्यांस.)

उद्ध०—प्रभो, मी व अकूर त्यांस सामारें जातों. परंतु दिन शुद्धी पाहिली पाहिजे. (चोपदाराकडे पाहून.) जा पुरोहितास बोलीव.

(चोपदार जाऊन पुरोहितास सशिष्य आणतो.)

पु०—(शिष्याकडे पाहून) गवाळ्या, टवल्लिच्या

पंचांग आणलें आहेना?

गवा०—आणलें आहेहो काका. हेंपहा. (पंचांग दाखवितो.)

पु०—(पंचांग घेतात.) गवाळ्या, ही कृष्णकचेरी यांत कांहीं गलवा करूं नकोसहो. नाही तर काकूज-वळ करितोस तसें करतील.

गवा०—काका, काकूहटलेतनां! नारळद्या आधीं! नाहंतर मी नाहीं यायचा.

पुरो०—हा बेट्या वेडझव्या. बटकिच्या गपत्रैस. चल, नाहीतर पाहिलीस हीवेष्टीका. (काठी हातांतील दाखवितात.)

पु०—(पुढें जातात. त्यांस सर्व नमून योग्य आसन देतात.)

उद्ध

॥ वसतां सर्नीं पूसतींतया ॥ दीन आजकीं ग्रा-
मियावया ॥ कृष्ण सूत सन्निध पातला ॥ आ-
णूं काय त्या स्वामि यास्थला. ॥१॥

उद्ध०—अहो पुरोहीत, श्रीकृष्णसुत आपले पूर्वांचि सांगण्यां प्रमाणें आज ग्रामा सन्निध प्रात्य झाले आहेत. तर ग्रामीं येण्यास दिन शुद्धी पहावी.

दिंडी.

॥ आज वर्षे जहालीं बहू गेल्या ॥ कोणी दुष्टे ॥
॥ चोरोनि त्यास नेल्या ॥ पूर्ण हर्षे तें पुसे ॥
॥ पुरोहीत ॥ सपत्नीसीं आलाकिं कृष्णसूत ॥१॥

पुरो०—उद्धवा, कृष्णसुतास कोणी दुष्टे चोरून ने-
ल्याला आज बरींच वर्षे जाहारीं. पण सपती आला
आहेना?

उद्ध०—होय. सपती आहेत.

आर्या.

शुभकार्य शीघ्र करणें, त्यांत सुदिन तेवि
चंद्र बळाहि तसें ॥ आहे आजची यास्तव,
आणा होईल कांहि तारे हितसें ॥ १ ॥

पुरो०—उद्धवा, शुभ कार्य शीघ्र करावें. त्यांत आज
सुदीन असोन चंद्रबळही आहे. तर आजच आणावा
यांत कांहि तरी हितच होईल.

ओवी.

॥उद्धव पुसे कृष्णालागुन ॥ अक्रुरादी संगें घेउन॥
॥पुरोहितांसही नेउन॥घेऊन येतो मदनासीं॥१॥

उद्ध०—(श्रीकृष्णाकडे पाहून) हे गोपालकृष्ण म-
हाराज, आतां आज्ञेस अवधी कां? मदनास सामोरे
जाऊन घेऊन येतो. संगें अक्रुर, पुरोहित, नेत आहे-
च. आज्ञा व्हावी.

श्रीकृ०—फार उत्तम घेऊन यावें.

(अक्रुर, पुरोहित, जमून जातात.)

श्रीकृ०—चोपदार, श्रेष्ठनायकेस बोलाव.

(चोपदार रुक्मिणीस बोलावण्यास जातो.)

विदु०—अहो सूत्रधार, असे या.

सूत्र०—कांरे बुवा, मध्येच तुझे काय आहे?

वि०—रे आज या द्वारकेत गाड्या, घोडे, रथ, पालख्या, यांचा थाट लागून दाट गर्दी झाली आहे, अनेक प्रकारचीं वाद्ये वाजत आहेत, हे काय?

(इतक्यांत रुक्मिण प्रवेशते.)

रु०—प्रियकरा, चरणाप्रत वंदन करिते.

श्रीकृ०—प्रिये, तुजप्रत कल्याण असो. बसावे.

(रुक्मिण बसते.)

साकी.

वदणें पतिराया, विनवी रुक्मिणी जाया ॥ धृ० ॥

नमुनिवैसतां भिमकी विनावित, कायहुकुम पतिराया ॥

उलंघविली कां मर्यादा नदी, आलें पैल तिराया ॥ १ ॥

रु०—स्वामी, आपण बलाविलें तेंणेंकरून या स्थळीं मीं आल्यें, परंतु आज मर्यादा नदी उलंघविलीत याचें कारण काय?

श्रीकृ०—सखे, (असें ह्मणतात इतक्यांत मदन, रती, येऊन उभयतांचे चरण धरतात.)

साकी.

माझे बाळ कोठें ॥ असेल तेथें येवढें मोठें ॥ धृ० ॥

इतुक्या माजी मदन रतीसह येऊनी धरी दृढ चरणा ॥

उभयतांच्या तेंणें भिमकी करीत शंकर स्मरणा ॥ १ ॥

रु०—(मदन रती पायीं पाहून आपल्याशीं) शिव शिव, हे त्रिपुरारी त्वां दिल्लेले माझे बाळ कोठे

असेल बरे ? जेथे असेल तेथे येवढेच असेल.

साकी.

स्वामी स्मरण असे ॥ माझ्या हृदयां तेंचि वसे ॥ अ.
द्वादश वर्षे जाउनी पुरींही झालीं पूर्ण सुताते ॥
आनंदानें येईल ह्मणउनी काथिलें नारद तातें । १ ।

रू०—प्राणनाथ, ज्या काळीं मम पुत्र नाहीसा
झाला. ते काळीं नारदस्वामींहीं द्वादशवर्षे होतांच
येईल ह्मणून काथिलें. त्यास वर्षे पुरीं झालीं नाहीं
काय ? तुझांस स्मरण नाहीं काय ? माझ्या हृदयां
तेंच वसते.

(इतक्यांत नारद प्रवेशतांच उद्धवादि सर्व येतात)

ना०—(उभयानेच) रुक्मिणी, सद्गदीत कां !
हां चरणीं पडलेलीं तुझीं लेकरें, पुत्र व सून आनंदें
आलिंगायांस

(रुक्मिण व श्रीकृष्ण उठतात)

श्रीकृ०—मुनिश्रेष्ठा, आसनीं वसावें. हे उद्धव
अक्रुरादि मंडळी हो वसावें, पुरोहित, वसावें.

(सर्व वसतात)

ओवी

उठोनि रुक्मिण त्वरीत ॥ मदना लागीं हृदयां
धरीत ॥ पान्हा फुटला स्तनांत ॥ आनंदें सर्व
भेटती ॥ १ ॥

रु०—(उठोन मदनास हृदयीं धरिते तिला पान्हा फुटतो सर्वत्र आनंदे भेटतात नंतर सर्व वसतात)

वि०—अहो सूत्रधार, पूर्वी पद लणालेत तें ल-
णा पाहूं.

पद.

॥ संसारीं दुःख सुख ॥ प्राण्या. ॥ संसा ० ॥

॥ श्रु० ॥ सुखादिन जाती वायु वेगें ॥ कठिण ॥

॥ जाणें दिन दुःख ॥ प्रा० ॥ १ ॥ दुःख ॥

॥ दिने डगमग मन नकरावें ॥ सुखी हो ॥

॥ नम्रीं प्रमूख ॥ प्रा० ॥ २ ॥ देहांताचा व्य- ॥

॥ र्थ विचारकां ॥ करितां येतां दुःख ॥ प्रा० ॥

॥ दुःखः दिनी धैर्ये काल क्रमावा ॥ तरी पु- ॥

॥ ठें होईल सुख ॥ प्रा० ॥ ४ ॥ एतदर्थ ॥

॥ दृष्टांता देतो ॥ पहा ईशा सुख दुःख ॥

॥ प्रा० ॥ ५ ॥ सरळ उभा सुत राम हैं ॥

॥ विनवित ॥ जेवी सुरूचा रूख ॥ प्रा० ॥ ६ ॥

वि०—मग यांत काय झालें?

सूत्र०—रे पहा, यांत श्रीकृष्ण पत्नी रुक्मिणी इ-
जला दुःख समय प्राप्त झाले तेवेळीं ती देह त्याग
करण्यास सिद्ध होती. तसेच रतीही सिद्ध होती. प-
रंतु त्यांनीं ईश्वरावर भार ठेऊन धैर्ये काल क्रमिला.
तेणेंकरून पुन्हा आनंदाचा (सुखाचा) दिवस त्यांस
प्राप्त झाला. तसेच श्रीकृष्ण साक्षात् विष्णु अवतार

असताही त्यांस संसारीं सुखदुःख भोगणें भाग पडलें.
 (वर्नां गेले वगैरे.) हें सर्व तूं पाहिलेंसच. तसेंच
 मदनाचेंही दुःखसुख पाहिलेंसच. यास्तव रामसुत सू-
 रूचे वृक्षवत् उभा राहून पदीं विनवितो कीं, संसा-
 रीं सुखदुःख आहेच. त्यांत सुखाचे दिवस सहज जा-
 तात. परंतु त्यावेळीं नम्र जनांत प्रमुख रहावें, ह्यणजे
 अतिशय नम्रतेनें रहावें. व दुःख समय प्राप्य होतां-
 च कित्येक डगमगून (घावरून.) रती, रुक्मिणीवत्
 आत्मघातासही सिद्ध होतात, तर तसें नव्हावें. धैर्यें
 त्यांहीं दिवस काढिले तसे काढावे. तर त्यांस जसें या
 नाटकांत पुन्हा सुख प्राप्य झालें तसें होईल.

वि०—पुरे, पुरे, अहो असे या. आ रामसुत को-
 ण, किदर रेहेंने वाले, गुजराथीमा काहोनें भाई. म-
 राठी नथी समजती.

काव्य गुजराथी भाषा.

चौपाई.

- ॥ श्रीगणपतीना पुजूं पाय. ॥ जेथी काम स- ॥
 ॥ कळ सिध थाय ॥ १ ॥ नमूं माता सरस्वती ॥
 ॥ तेथी पामूं निरमळ मती ॥ २ ॥ पळे कहूं मुज ॥
 ॥ केहू गाम ॥ आगळ लखूं विस्तारी नाम ॥ ३ ॥
 ॥ प्रांत गुजराथमां रुडूं गांम ॥ शेहेर अमद्रावाद
 जेनूं नाम ॥ ४ ॥ ए ज्यन्म भूमीये ज्यन्मज थयो ॥
 ॥ तांहांथकी दक्षण आवियो. ॥ ५ ॥ हालवसे श्री-

दक्षिण मांहांय ॥ पर्शुराम क्षेत्रछे ज्यांहांय ॥ ६ ॥
 ॥ श्री रत्नागर सागर तीर ॥ नाम जिल्हानूं रत्ना-
 गीर ॥ ७ ॥ दापोली तालुकानूं गांम ॥ श्री डाभो-
 ला वंदर नाम ॥ ८ ॥ तेहे मां दशापोरवाडी ग्न्यात ॥
 ॥ वणिकमधें माहारो तात ॥ ९ ॥ रामच्यंद्र बोला-
 वे शहू ॥ तेहेनी वाहाली वेहेनी वहू ॥ १० ॥ माफ
 करो भुलदेशो न खोड ॥ कर जोडी मागूं रण-
 छोड ॥ ११ ॥

दुहा.

॥ रणछोड रामदास हुकहे ॥ पण रामचंद्रनो पूत ॥
 ॥ माटे धराव्यूं काव्यमां ॥ राम तणोजेसूत ॥ १ ॥
 ते रामसूत नामथी ॥ करुं शक्ति रूपकाज ॥ भावें
 पिरसूं मित्रनें ॥ गळयूं मानो महाराज ॥ २ ॥

छंद.

॥ मम बुद्धिथी काज आकरुं ॥ मित्र शब्दथी का-
 ज आ कव्यूं ॥ रामदातणो पुत्र तेथकी ॥ रामसू-
 त जे नाम येथकी ॥ १ ॥

नूत्र०—कां कवी कोण कोठचा समजलेंका वि-
 हुषक बुवा? भाषा गुजराथी आहे.

त्रि०—भाषा गुजराथी नें अमनें न समजे ये वा-
 त. जो हूं तमनें सांगूं छूं. जुवो अमदावाद या कवी-
 ची जन्मभूमी. तेथून सांप्रत पर्शुराम क्षेत्री, जिल्हा
 रत्नागिरी, तालुका दापोली, मुक्काम दाभोळ, या गां-
 दां सांप्रत वास्तव्य. यांचे वपारिंचे नांव रामचंद्र यांचे

नांव रणछोड. काव्यांत रामाचे सुत ह्यणून रामसुत
हे नांव. असो, पण सूत्रधार हे (श्रीकृष्ण मदन व
रुक्मिण रती यांजकडे पाहून) पितापुत्र सासूसुना
यांची कांहीं गुलगुल गोष्टींची विचारपूस झाली
नाहीं?

सूत्र०—आतां त्या अंतरगृहीं जाऊन होतील. तू
वैष्णव यास्तव हा योग उत्तम आहे. श्रीकृष्णपरमा-
त्मा यांचें पूजन करून आरती कर.

वि०—हो हो, खरी गोष्ट. बरेंच सुचविलेंत (आ-
रती करतो.)

आरती.

॥जयदेव जयदेव जादी जगंदीशा ॥ परमानंदें प्रा-
थित तूतें गोकुलेशा॥जय०॥धृ०॥ ॥भिमकी वच-
नें पुत्र प्राप्तिस्तव गेलां॥हिमाचलीं संवत्सर तप
करिते झालां ॥ तीव्र तपें तें तोषित झाला तो
भोळा॥त्यावरें रुक्मिणी पावे मदनाला॥जय०॥१॥
भामा वचनें नारद कळवी हें शंभरा॥त्यातें कळतां
आला शीघ्र गती नगरा॥ ॥सोहेरांतचि चोरुनी
टाकित सागरा॥इतुकें करुनि असुर जाई स्व नग-
रा॥ज०॥२॥मदना नेतां रुक्मिण शोकातुर झाली॥
तीच्या संगें लोकां माया दावीली॥ ॥नारद वाक्ये
देवा भिमकी शांतविली॥द्वादश वर्षीं भेटे ही बो-
ली केली॥जय०॥३॥ ॥सागरि संरक्षण त्वां बाला-
चें केलें॥टाकीतांची मच्छा करवी गिळविलें॥त्याच

मच्छा शंभरा गृहीं नेवविलें ॥ मच्छील्लोकां करवीं
 हेची त्वां केलें ॥ जय० ॥ ४ ॥ ॥ मच्छ पाकाकरितां र-
 ति हस्तीं आला ॥ तीनें त्या मच्छातें शस्त्रें चिरिये-
 ला ॥ विदारितांची देखे सजीव मदनाला ॥ इतुक्या
 माजो नारदमुनि तेथें आला ॥ जय० ॥ ५ ॥ त्यानें रति-
 सीं सर्वहि वृत्तांत कथिला ॥ लावुनी विवाहातें स्वस्थ-
 ळां गेला ॥ ॥ कितेक दिवशीं क्रिडतां कळलें शंभरा-
 ला ॥ सप्तदिन युद्धानें जय मदना मिळला ॥ जय० ॥
 ६ ॥ ॥ घेऊनि स्वस्त्री रतिसीं द्वारावतिं आला ॥ मा-
 ता पितरां भेटुनी तोषविता झाला ॥ ॥ ऐसा मदन
 प्रताप देवा त्वां केला ॥ रामसुता करवीं त्वांची गा-
 वविला ॥ जयदेव जय० ॥ ७ ॥

समाप्त.

शुद्धिपत्र.

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
४	६	मामर.	पामर.
११	८	जथाको.	जथाक्यो.
११	११	वदाववा.	वदाववा.
११	१३	मुजव हालू.	मुज वहालू.
११	१५	दुःखमू.	दुःख खम्यूं.
११	१६	लाव्यछो.	लाव्याछो.
५	१	वतार.	अवतार.
११	२२	तास्वो.	ताय्यो.
५	१	तेत्रा.	त्रेता.
११	४	सहस्नार्जून.	सहस्नार्जून.
११	१०	बहुमेरे.	बहुपेरे.
११	२०	(लिधो प्रभूजी) याच्यापुढें.	आप ॥ येवा भक्त घणाकडच्छ्या, थेने माने वाप ॥ आगळ कलकी द- शमो थवानो.
११	२१	सांभळवूं.	सांभळयूं.
११	२३	जोइये.	जोइये.
६	१७	हतात.	हणतात.
८	१३	इकके.	इकडे.
१८	१	मारिला.	मारविला.

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
२०	१२	आल.	आला.
२१	११	(हर्षयुक्त.)	(हर्षयुक्त उठून.)
२४	१९	आल.	आले.
२८	२२	जुझा.	तुझा.
२९	८	मुळींच नाही.	रुक्मिणीचे मंदीर
३४	१७	रक्षा.	रक्षी.
३८	१७	भाष.	भाष.
४६	२०	वाटे स्वरूपा.	वाटे या स्वरूपा.
४७	४	तद्वध.	तद्वत.
४९	१४	यतो.	येतो.
५७	१७	राष्ट्रा.	राष्ट्रा.
५७	११	पठविला.	पाठविला.
७३	७	करने.	करनेका.
७३	१९	युद्धास.	युद्धास.
७९	१	हुकम.	हुकुम.